

Činnosť rehabilitačnej komisie Zväzu slovenských spisovateľov v rokoch 1968 – 1969

(Dokumenty k rehabilitáciám slovenských spisovateľov)

Jaroslav Šrank

*Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Dušan Teplan

*Katedra slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*

**Activities of the Rehabilitation Commission of the Union of Slovak Writers in the
years 1968-1969**

(Documents on Rehabilitation of Slovak Writers)

Litikon, 2020, Vol. 5, No. 2, pp. 103-132

The published documents are related to the activities of the Rehabilitation Commission of the Union of Slovak Writers, which worked under the leadership of L. Novomeský from May 1968 to February 1969. Its purpose was to document, publish and revoke injustice committed to writers, members, non-members and also employees of the Union in the previous period. The Commission's goal was civic, occupational and social level of rehabilitation. The materials include in particular the records of the meetings of the commission, the interim and final report, the recommendations for the member commission of the Union and the reviews on the work of some authors. Correspondence between L. Novomeský and one of the rehabilitated writers, the translator M. Gacek, is also presented.

Keywords: rehabilitation, Union of Slovak Writers, rehabilitation commission of the USW, membership commission of the USW, committee of the USW

Uverejnené dokumenty sa viažu na činnosť rehabilitačnej komisie Zväzu slovenských spisovateľov, ktorá pod vedením Laca Novomeského pracovala od mája 1968 do februára 1969. Jej zámerom bolo zdokumentovanie, zverejnenie a náprava krívd, ktoré sa udiali spisovateľom, členom aj nečlenom Zväzu, ako aj jeho zamestnancom, v predchádzajúcom období. Sústredila sa na občiansku, pracovnú a sociálnu rovinu rehabilitácie. Medzi uverejnenými materiálmi sú najmä zápisnice zo schôdzok rehabilitačnej komisie, priebežná a záverečná správa o činnosti komisie, odporúčania členskej komisie ZSS a posudky na tvorbu niektorých autorov. Pripájame tiež

korešpondenciu medzi L. Novomeským a jedným z rehabilitovaných spisovateľov, prekladateľom Mikulášom Gacekom.

Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS – 3. máj 1968

.....

Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS ďňa 3. 5. 1968 o 10.00 hod. na sekretariáte ZSS

Prítomní: Laco Novomeský
Teodor Fiš
Ladislav Luknár
Emil Boleslav Lukáč

Za sekretariát ZSS: dr. Matej Andráš
dr. Libor Kňezek
Anna Suchá

Schôdzku viedol predseda rehabilitačnej komisie L. Novomeský.

V úvode si komisia objasnila zásady, podľa ktorých bude pracovať:

- 1) Komisia bude pracovať na podklade písomných materiálov.
- 2) Do pôsobnosti komisie budú spadať všetky prípady, kedy bol morálne či hmotne poškodený spisovateľ, a to bez ohľadu na to, či bol, alebo nebol členom Zväzu.
- 3) Tam, kde sa komisia nebude cítiť kompetentná, postúpi vec urýchlene so svojím vyjadrením a prostredníctvom sekretariátu ZSS na príslušné miesto.
- 4) O rokovaní rozhodnutí sa urobí zápis.

Podľa slov dr. Andráša rehabilitačná komisia by mala svoju činnosť sústrediť na tri okruhy problémov:

- a) mŕtvi spisovatelia, na ktorých sa zabudlo pri vyznamenaniach v máji 1968¹ – Ivan Horváth a Miloš Ruppeldt. Navrhnuť ich na štátne vyznamenania in memoriam. Ivan Horváth Rad republiky, Miloš Ruppeldt – žiadať zrušenie stranického trestu a navrhnuť na vyznamenanie Radom práce,
- b) rehabilitácie, ktoré ešte neboli dokončené – Ivan Stodola,
- c) prípady, ktoré čakajú na rehabilitáciu: Pavol Števček,² Juraj Špitzer (odvolanie z funkcie šéfredaktorov KŽ), Ctibor Štítnický (odvolanie z funkcie tajomníka ZSS),³ Alexander Matuška, Vladimír Mináč, Dominik Tatarka, Michal Chorváth (aktív 1951).⁴

Komisia zároveň konštatovala, že Zväz slovenských spisovateľov už v minulých rokoch, keď to bolo ešte v rozpore s oficiálnou politikou, vykonal mnoho pre rehabilitáciu a pomoc postihnutým spisovateľom, či to bolo prinavrátenie členstva (Ján Smrek, Emil Boleslav Lukáč), prijatie

do radov členov ZSS (Valentín Beniak, Matúš Kavec, Janko Silan, Milo Urban), alebo sociálna výpomoc starším spisovateľom i nečlenom Zväzu (Tido J. Gašpar).

V ďalšom komisia prerokovala jednotlivé prípady na základe písomných materiálov:

Ivan Stodola – žiada byť v Bratislave, odkiaľ ho neprávom vysťahovali.

Uznesenie: treba intervenovať na komisii MsNV, ktorej predsedom je s. Šiška.

Miloš Pergler – ako bývalý kandidát ZSS objasňuje svoj prípad a súčasne oznamuje, že Zväz novinárov žiada jeho rehabilitáciu.

Uznesenie: podniknúť kroky o súdnu rehabilitáciu Miloša Perglera, dať mu potvrdenie o dobe zamestnania na sekretariáte ZSS (o ktoré žiada) a napísať mu list, ktorý by ho povzbudil i v literárnej práci.

Blahoslav Hečko – žiada povereníka Brenčiča o prešetrenie jeho odvolania z funkcie riaditeľa Dilizy a o urýchlené pracovné začlenenie, ktoré by zodpovedalo jeho kvalifikácii.

Uznesenie: napísať list povereníkovi Brenčičovi a podporiť žiadosť Blahoslava Hečku, aby dostal primerané nové miesto.

Matúš Kavec – žiada podporu na opravu rodinného domčeka, z ktorého sa musel r. 1952 nedobrovoľne vysťahovať a do ktorého sa nastahoval až r. 1966.

Uznesenie: odporúčať SLF, aby mu poskytol sociálnu výpomoc vo výške 3.000 Kčs, pomôcť mu vybaviť vyrovnanie starobného dôchodku na 1.500 Kčs mesačne, odporúčať VSS preskúmať možnosť vydania niečoho z tvorby Matúša Kaveca.

Ján Pohronský – žiada o vrátenie členstva vo ZSS (r. 1948 bol preradený z riadneho člena za kandidáta).

Uznesenie: pozvať autora na pohovor na Zväz a záležitosť s prinavrátením členstva postúpiť členskej komisii ZSS.

Jozef Hnitka – postúpiť členskej komisii.

zapisovala A. Suchá

Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS – 17. júl 1968

.....

Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS

dňa 17. 7. 1968

Prítomní: Teodor Fiš, Ján Korenko, Emil Boleslav Lukáč, Ladislav Luknár, Laco Novomeský

Za sekretariát ZSS: dr. Andráš, dr. Knězek, H. Suchá

Schôdzku viedol predseda rehabilitačnej komisie Laco Novomeský. Komisia riešila prípady V. Harmana, M. Gaceka, J. Bodeneka, H. Zelinovej, E. Murgaša, J. Domastu, J. Padu, J. Milu, ktorí sa písomne obrátili na rehabilitačnú komisiu ZSS.

Viktor Harman – žiada likvidovanie náhrady za škody, ktoré ho postihli v rokoch 1959 – 1963, keď mu neodôvodnene a nezákonne znížili plat, čo ho postihlo aj na starobnom dôchodku. Uznesenie: odporúčať vydavateľstvu Slovenský spisovateľ,¹ aby upravilo jeho hmotné náležitosti v duchu zákona o mimosúdnej rehabilitácii, ktorý má vyjsť po tieto dni tlačou.²

Mikuláš Gacek – žiada od ZSS pomoc pri uplatňovaní nárokov na úhradu za nezákonné väzenie v rokoch 1945 – 1955 v trestaneckých táboroch Kazachstanu a podporu proti neoprávnenej diskriminácii, ktorej dôsledky znáša dodnes.

Uznesenie: žiadanú pomoc pri uplatňovaní odškodného ZSS nemôže poskytnúť, pretože ZSSR nevypláca v podobných prípadoch náhrady. Jeho rehabilitácia ako umelca sa uskutočnila prijatím za člena prekladateľskej sekcie ZSS, možno ďalej odporúčať členskej komisii ZSS jeho prijatie za riadneho člena ZSS. Ďalej bude ZSS menom rehabilitačnej komisie odporúčať príslušným národným výborom,³ aby jeho majetkovo-právne veci dali do poriadku.

Ján Bodenek – bol r. 1959 protiprávne postihnutý rozhodnutím bývalého Povereníctva školstva a informácií a nezákonne vyhodnený z vydavateľstva Osveta. Odvolal sa na Povereníctvo školstva a žiadal vysvetlenie – nedostal odpoveď.

Uznesenie: Napísať listy na Povereníctvo školstva a Povereníctvo kultúry a žiada ich, aby dali záležitosti spisovateľa Jána Bodeneka do poriadku.

Hana Zelinová – žiada prešetriť svoj prípad z obdobia, kedy ju ZSS prijímal za členku a Zora Jesenská ju obvinila z plagiátorstva, čím sa jej prijatie oneskorilo a pocit krivdy u nej stále trvá. Uznesenie: Rehabilitačná komisia konštatuje, že Zväz slovenských spisovateľov Hanu Zelinovú prijal riadnu členku, a to bol zároveň aj akt, ktorým sa odpovedalo na výpad Zory Jesenskej.

Emil Murgaš – hoci nečlen Zväzu, ale dlhoročný redaktor zväzových časopisov, ktorý teraz nemá primerané pracovné zaistenie, by chcel spolupracovať na diele našej spoločnosti v takom zaradení, ktoré korešponduje s jeho schopnosťami.

Uznesenie: pozvať E. Murgaša do Bratislavy, prizvať P. Števčeka a niektorého člena rehabilitačnej komisie a porozprávať sa s ním.

Ján Domasta – vplyvom politiky 50-tych rokov prišiel o miesto, teraz nemá vyhovujúce zamestnanie a musí pracovať na zmeny i v noci. Rád by však pracoval opäť v oblasti kultúry, najradšej v redakcii niektorého kultúrneho alebo osvetového časopisu.

Uznesenie: odporúčať jeho preradenie za riadneho člena ZSS členskej komisii ZSS, napísať list do SPN, kde predtým pracoval, či by sa nenašlo primerané miesto pre neho.

Bolo by dobré napísať aj list na Povereníctvo školstva s tým, aby si všímali takéto prípady starších pracovníkov a vyšli im v ústrety.

Juraj Pado – kladie otázku, čo s literatúrou, ktorá z cenzúrnych dôvodov nemohla uzrieť svetlo sveta.⁴

Uznesenie: Podstata jeho listu nie je rehabilitačná a nespadá do kompetencie rehabilitačnej komisie.

Ján Milo – žiada prinavrátenie členstva vo ZSS, kde bol členom od r. 1943 – 1948.
Uznesenie: odporúčať do pozornosti členskej komisii ZSS.

Priebežná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS I.¹

.....

Správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS

Členovia rehabilitačnej komisie ZSS sa zišli na svojich schôdzkach dňa 3. 5. 1968 a 17. 7. 1968. Na prvej schôdzke 3. 5. 1968 sa zišli: predseda komisie s. L. Novomeský, členovia: s. T. Fiš, s. L. Luknár, s. E. B. Lukáč, za sekretariát Zväzu slovenských spisovateľov s. dr. M. Andráš, s. dr. L. Knězek, s. A. Suchá.

Komisia si vytýčila zásady, podľa ktorých bude pracovať:

- 1) Komisia bude pracovať na podklade písomných materiálov.
- 2) Do pôsobnosti komisie budú spadať všetky prípady, kedy bol morálne či hmotne poškodený spisovateľ bez ohľadu na to, či bol, alebo nebol členom Zväzu.
- 3) Tam, kde sa komisia nebude cítiť kompetentná, postúpi vec urýchlene so svojím vyjadrením a prostredníctvom sekretariátu ZSS na príslušné miesto.
- 4) O rokovaní rozhodnutí sa urobí zápis.

Podľa slov dr. Andráša rehabilitačná komisia by mala svoju činnosť sústrediť na tri okruhy problémov:

- a) mŕtvi spisovatelia, na ktorých sa zabudlo pri vyznamenaniach v máji 1968 – Ivan Horváth a Miloš Ruppeltd. Navrhnuť ich na štátne vyznamenania in memoriam. Ivan Horváth – Rad republiky, Miloš Ruppeltd – žiadať zrušenie stranického trestu a navrhnuť na vyznamenanie Radom práce,
- b) rehabilitácie, ktoré ešte neboli dokončené – Ivan Stodola,
- c) prípady, ktoré čakajú na rehabilitáciu: Pavol Števček, Juraj Špitzer (odvolanie z funkcie šéfredaktorov KŽ), Ctibor Štítnický (odvolanie z funkcie tajomníka ZSS), Alexander Matuška, Vladimír Mináč, Dominik Tatarka, Michal Chorváth (aktív 1951).

Ďalej sa komisia zaoberala jednotlivými prípadmi.

Žiadosť dr. Harmana sme postúpili vydavateľstvu Slovenský spisovateľ a tlmočili uznesenie rehabilitačnej komisie ZSS, aby požiadavky s. Harmana boli riešené v rámci vydavateľstva. Vo veci s. Gacka sme písali na Radu ONV v Dolnom Kubíne a na Stredoslovenský KNV, odbor výstavby v B. Bystrici. Na tieto inštitúcie sme sa obrátili so žiadosťou, aby boli majetkové veci s. Gacka uvedené do poriadku. Na žiadosť Jána Bodeneka sme písali povereníkovi školstva dr. M. Lúčanovi, ktorý bol protiprávne postihnutý rozhodnutím bývalého Povereníctva školstva a kultúry. Zároveň sme sa obrátili aj na Povereníctvo kultúry a informácií a poslali sme obom inštitúciám odpisy listov menovaného.

Na svojej schôdzke 3. mája 1968 komisia riešila okrem iného aj prípad s. Hany Zelinovej, ktorú o rozhodnutí komisie písomne vyrozumel predseda s. L. Novomeský. Do Slovenského

pedagogického nakladateľstva v Bratislave sme písali žiadosť o prijatie s. Domastu do niektorej z redakcií nakladateľstva, kde by jeho skúsenosti a talent našli lepšie uplatnenie ako v doterajšom núdzovom zamestnaní mimo jeho bydliska. Ďalej komisia odporúčala členskej komisii ZSS zaoberať sa preradením s. Domastu z kandidáta na člena ZSS.

Na rehabilitačnú komisiu ZSS sa obrátil aj s. B. Hečko a žiadal prešetrenie svojho prípadu. Rehabilitačná komisia sa uzniesla napísať povereníkovi kultúry a informácií s. doc. Š. Brenčíčovi, aby sa ujal jeho prípadu a pomohol menovanému uplatniť sa na vhodnom mieste. Slovenskému lit. fondu² sme poslali list s. Kaveca s odporúčaním výboru SLF, aby M. Kavecovi udelil podporu na opravu domčeka vo výške 3.000 Kčs.³

Komisia sa zaoberala aj prípadmi nečlenov ZSS, ktorí sa obrátili s písomnými materiálmi na rehabilitačnú komisiu ZSS. Napr. Miloš Pergler, Emil Murgaš, Ján Milo.

Na záver treba dodať, že rehabilitačný proces je na ZSS dlhodobou záležitosťou. Už v minulých rokoch, keď to bolo v rozpore s oficiálnou politikou vykonal ZSS mnoho pre rehabilitácie a pomoc postihnutým spisovateľom, či to bolo prinavrátenie členstva (J. Smrek, E. B. Lukáč), obnovenie členstva L. Novomeskému, T. H. Florinovi. Za členov ZSS boli prijatí: V. Beniak, M. Kavec, J. Silan, M. Urban, D. Okáli. Zväz slovenských spisovateľov v spolupráci so SLF dbá o soc. starostlivosť starších spisovateľov, ktorí nie sú členmi ZSS (T. J. Gašpar).

Priebežná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS II.¹

.....

Správa o práci a doterajšej činnosti rehabilitačnej komisie ZSS

Členovia rehabilitačnej komisie ZSS sa zišli na svojich schôdkach dňa 3. V. 1968 a 17. VII. 1968. Na prvej schôdzke sa zišli: predseda komisie s. Ladislav Novomeský, členovia: ss. Teodor Fiš, Ladislav Luknár, Emil Boleslav Lukáč, za sekretariát Zväzu ss. Matej Andráš, dr. Libor Knězek a Anna Suchá. Na druhej schôdzke 17. VII. 1968 boli prítomní L. Novomeský, T. Fiš, Ján Korenko, E. B. Lukáč, L. Luknár, za sekretariát Zväzu dr. Andráš, dr. Knězek a A. Suchá.

V úvode si komisia objasnila zásady, podľa ktorých bude pracovať:

1. Komisia bude pracovať na podklade písomných materiálov.
2. Do pôsobnosti komisie budú spadať všetky prípady, keby bol morálne či hmotne poškodený spisovateľ bez ohľadu na to, či bol alebo nebol členom Zväzu.
3. Tam, kde sa komisia nebude cítiť kompetentná, postúpi vec urýchlene so svojím vyjadrením a prostredníctvom sekretariátu Zväzu slovenských spisovateľov na príslušné miesto.
4. O rokovaníach a uzneseniach sa urobí zápis.

Na prvej schôdzke 3. V. 1968 prerokovala komisia jednotlivé prípady na základe písomných materiálov.

Miloš Pergler – V roku 1958 bol odsúdený Krajským súdom v Bratislave na 16 rokov straty slobody za vojenskú zradu. V r. 1965 bol prepustený z výkonu trestu, odvtedy pracuje ako robotník v Karvinej. Rehabilitačná komisia sa uzniesla, že podnikne kroky na súdnu rehabilitáciu M. Perglera. Poslali sme mu potvrdenie o dĺžke zamestnania na Zväze spisovateľov a povzbudzujúci list.

Matúš Kavec – Žiada podporu na opravu rodinného domčeka, z ktorého sa musel v roku 1952 nedobrovoľne vysťahovať a nastahoval sa doň až v roku 1966. List Matúša Kaveca sme postúpili sme postúpili Slovenskému literárnemu fondu zároveň s odporúčaním, aby mu udelili podporu 3,000 Kčs na opravu domčeka. Komisia sa zároveň uzniesla odporúčať vydavateľstvu Slovenský spisovateľ preskúmať možnosť vydania niečoho z tvorby Matúša Kaveca a pomôcť mu vybaviť starobný dôchodok na 1500 Kčs mesačne.

Ján Pohronský – Žiada o prinavrátene členstva vo Zväze slovenských spisovateľov. Komisia sa uzniesla pozvať autora na pohovor na Zväz spisovateľov a vec s prinavrátaním členstva postúpiť členskej komisii.

Ivan Stodola – Dostal družstevný byt.

Blahoslav Hečko – Žiada listom povereníka SNR s. Brenčiča o prešetrenie svojho odvolania z funkcie riaditeľa DILIZY a o urýchléné primerané pracovné začlenenie. 9. 10. 1968 sme písali s. Brenčičovi a podporili sme žiadosť Blahoslava Hečku. 3. 12. 1968 sme žiadali o odpoveď, ktorú sme doteraz nedostali.

Neuskutočnili sa: pohovory a veci členskej komisie.

Na druhej schôdzke rehabilitačnej komisie Zväzu slovenských spisovateľov sa riešili prípady Viktora Harmana, Mikuláša Gaceka, Jána Bodeneka, Emila Murgaša, Hany Zelinovej, Jána Domastu, Jána Padu a Jána Milu, ktorá sa obrátili písomne na rehabilitačnú komisiu.

Viktor Harman – Rehabilitačná komisia Zväzu spisovateľov sa uzniesla riešiť prípad V. Harmana v rámci vydavateľstva Slovenský spisovateľ, takisto uspokojenie jeho hmotnoprávných požiadaviek. Stalo sa tak listom z 19. júla 1968.

Mikuláš Gacek – Žiada Zväz slovenských spisovateľov o pomoc pri uplatňovaní nároku na náhradu za nezákonné väznenie v trestaneckých táboroch Kazachstanu v rokoch 1945 – 55. Zväz sov. soc. republík nevypláca v podobných prípadoch odškodné, takže Zväz slov. spisovateľov nemôže v tomto prípade poskytnúť menovanému pomoc. Jeho umelecká rehabilitácia sa uskutočnila prijatím za člena prekladateľskej sekcie; možno odporúčať členskej komisii o prijatie za člena Zväzu spisovateľov. Intervenovať u príslušných národných výborov o majetko-vo-právne usporiadanie jeho veci. 1. 10. 1968 sme písali na Radu ONV v Dolnom Kubíne a zároveň na Stredoslovenský KNV, odbor výstavby v Banskej Bystrici. Odpoveď sme na prvé listy nedostali, tak sme urgovali 4. 11. 68. Odpoveď sme dostali z KNV v Banskej Bystrici 3. januára 1969. (Stručný výťah z odpovede uvádzam.) Keďže zákon o mimosúdnej rehabilitácii v majetko-právnej sfére nebol zatiaľ schválený ani vydaný, možno tu podľa zákona 71/1967 o správnom poriadku vykonať obnovu konania iba do troch rokov od právoplatnosti rozhodnutia. Od rozhodnutia o výkupe pôdy Mikuláša Gaceka bez náhrady uplynulo 13 rokov, na napriek tomu zaviedol ONV šetrenie na Národnom výbore v Dolnom Kubíne. Materiál podlieha 5 – 10-ročným škartačným lehotám, prípad sa stal v bývalom žilinskom kraji a je podľa terajších platných predpisov premlčaný pre bežné nápravné opatrenie. Podpísaný vedúci odboru výstavby KNV v B. Bystrici. Podpis nečitateľný.

Ján Bodenek – V roku 1959 bol protiprávne postihnutý rozhodnutím bývalého Povereníctva školstva a informácií a nezákonne vyhodený z vydavateľstva Osveta. Odvolal sa na Povereníctvo školstva – nedostal odpoveď. Rehabilitačná komisia sa uzniesla napísať listy na Povereníctvo školstva a Povereníctvo kultúry a informácií so žiadosťou, aby dali záležitosť Jána Bodeneka do poriadku. V snahe urýchliť riešenie prípadu sme poslali odpisy listov Jána Bodeneka aj s. Lúčanovi a Brenčičovi. Urgencie – 9. 12. 1968 a 5. 12. 1968. 3. januára 1969 sme dostali odpoveď od rehabilitačnej komisie pri Povereníctve SNR pre kultúru a informácie, ktorá bude prípad Jána Bodeneka riešiť. Námetník povereníka SNR pre kultúru a informácie nám odpovedal listom zo 7. januára 69 nasledovné: Jánovi Bodenekovi ponúkli miesto riaditeľa vydavateľstva Osveta v Martine, čo odmietol. Svoju mimosúdnu rehabilitáciu navrhuje J. Bodenek riešiť poskytnutím tvorivého štipendia (odporúčajú) a o dva roky riešiť jeho odchod do dôchodku. Sľubujú preskúmať možnosti vydavateľských aktov vedúcich k morálnej rehabilitácii Jána Bodeneka.

Hana Zelinová – Žiada prešetriť prípad z obdobia, kedy ju Zväz slovenských spisovateľov prijal za členku a Zora Jesenská ju obvinila z plagiátorstva. Rehabilitačná komisia sa uzniesla odpovedať Hane Zelinovej v tom zmysle, že prijatím za riadnu členku Zväzu považuje túto vec za vybavenú.

Juraj Pado – Pýta si odpoveď na otázku, čo s literatúrou, ktorá z cenzúrnych dôvodov nemohla uzrieť svetlo sveta. Podľa názoru rehabilitačnej komisie táto záležitosť nespadá do jej kompetencie.

Ján Milo – Postúpené členskej komisii (jedná sa o prinavrátenie členstva).

Ján Domasta – viď. str. 4

Materiál, ktorý prišiel po poslednej schôdzke a nebol riešený rehabilitačnou komisiou: Eva Lukáčová-Kollárová, Juraj Špitzer (žiada rehabilitačnú komisiu, aby sa jeho prípadom nezaoberala). 15. I. 69 – Vrbický (členstvo), Ada Petrovičová-Čajaková.²

Na záver treba dodať, že rehabilitačný proces je na Zväze slov. spisovateľov dlhodobou záležitosťou. Už v minulých rokoch vykonal Zväz mnoho pre rehabilitácie a pomoc postihnutým spisovateľom, či už išlo o navrátenie členstva (Ján Smrek, E. B. Lukáč), obnovenie členstva (L. Novomeský a T. H. Florin). Za členov Zväzu boli prijatí: Valentín Beniák, Matúš Kavec, Janko Silan, Milo Urban, Daňo Okáli. Zväz slov. spisovateľov v spolupráci so SLF dbá o sociálnu starostlivosť starším spisovateľom, ktorí nie sú členmi Zväzu (T. J. Gašpar).

J. Domasta – do r. 1949 pracoval ako edičný redaktor učebníc, pedagogických spisov, napokon ako vedúci redaktor ped. časopisov v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve. V dôsledku previerky v r. 1958, hoci neboli proti nemu žiadne stranícke, odborné alebo prac. výhrady, bol prinútený prijať núdzové zamestnanie mimo svojho bydliska. (V Bernolákov ako učiteľ na ZDŠ.) Od 1. septembra 1965 pracuje vo Výcvikovom stredisku pre občanov so zmenenou prac. schopnosťou v Bratislave. Pracuje na smeny, takže sa nemôže venovať sústavnej literárnej práci. Je kandidátom ZSS a aspiruje na členstvo.

19. júla min. roku v zmysle uznesenia rehabilitačnej komisie ZSS sme písali riaditeľovi Slov. ped. nakladateľstva s. Mrázovi, aby pomohol J. Domastovi nájsť miesto v niektorej z redakcií Slov. pedagogického nakladateľstva. Oznámili sme to J. Domastovi zároveň s tým, že rehabilitačná komisia ZSS bude odporúčať členskej komisii, aby sa zaoberala jeho preradením z kandidáta za člena ZSS.

(1. list urovaný.)

Odporúčanie rehabilitačnej komisie ZSS pre členskú komisiu ZSS¹

.....

Spisovatelia, ktorých rehabilitačná komisia ZSS odporúčala do pozornosti členskej komisii ZSS:

Ján Pohronský – kand. ZSS od roku 1949
nar. 2. 7. 1908 odvtedy vydal román *Serpentíny* (1951)²

Ján Domasta – kand. ZSS od roku 1949. Odvtedy vydal:
nar. 23. 9. 1909 *Vzdychy spod dereša* (1951)
 Rozprávky o ľuďoch a veciach (1961)
 Tonka a iné poviedky (1961)
 Najhorší z triedy (1963) *Hra pre mládež*
 Zbojnícke rávanie (1965) *Hra o Jánošíkovi*
 Povesti o hradoch (1967)

Mikuláš Gacek – člen prekladateľskej sekcie ZSS³
10. 7. 1895

Vladimír Rolko – *Z patricijskej záhrady* (MS, 1932) – básne
10. 1899 *Blahoslavenstvo slepých* (MS, 1935) – básne
 Na rúbanisku (MS, 1942) – básne⁴
 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ má vyjsť
 výber z jeho poézie doplnený aj novými básňami⁵

Jozef Hnitka – r. 1945⁶ vyškrtnutý zo ZSS, lebo netvoril. Odvolal sa. Mali ho predvolať pred výbor, čo sa nestalo. „Nie je pravda, že som netvoril. Posielal som svoje rukopisy vydavateľstvám, lenže ti moje práce posielali nazad.“ (v liste výboru ZSS)⁷

Ján Milo – bývalý člen Spolku slovenských spisovateľov (1943 – 1948). Zo SSS vylúčený na základe zaistenia a väznenia. Tlačou mu vyšli 4 básnické zbierky, 3 operné libretá. Zbierky: *Rovnobežky*, *Závetrie*, *Jednotou k sile*, *Rovina*. (V rkp. *Hrdá bolesť*, *Modlitba za jeho hniezdo*, *Všade si pri mne*.)
libretá – Matúš Trenčiansky, *Smrť lásky*, *Salaš v Bukovej doline* (v rkp. *Zlato*, *Kormorán*, *Angelika*)
čínohry – *Most* (hralo SND a Teatro comunale vo Florencii), *Môj syn* – jedno aktovka predvedená v Bratislave, *Junácke srdce* – hra predvedená v Bratislave. Publicistika a preklady.⁸

Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS – 25. február 1969

.....

Zápisnica
zo schôdzky rehabilitačnej komisie Zväzu slovenských spisovateľov
dňa 25. februára 1969.

Prítomní: Ladislav Novomeský (predseda), Maša Haľamová, Štefan Drug, Ladislav Luknár,
E. B. Lukáč
Za sekretariát ZSS dr. M. Andráš, P. Koyš, M. Pónyová

Schôdzku viedol Ivan Kupec

Zapisovala: M. Pónyová

V úvode schôdzky privítal s. Kupec dvoch nových členov komisie ss. M. Haľamovú a Š. Druga a súčasne ich oboznámil s doterajšou prácou rehabilitačnej komisie a s prípadmi, ktoré riešila za svojej existencie. Na tejto záverečnej schôdzke, keďže už neboli na programe nové prípady, členovia komisie sa vracali k niektorým menám.

J. Bodenek – komisia znova odporúča upozorniť ministra školstva dr. Mateja Lúčana na prípad Jána Bodeneka, ktorý bol administratívnym zásahom v 50. rokoch prepustený z funkcie riaditeľa vydavateľstva Osveta.

I. Horváth – M. Ruppeldt – zopakovať návrh rehabilitačnej komisie a výboru ZSS pre vládne a stranícke orgány, udeliť obom týmto spisovateľom štátne vyznamenania.
I. Horváthovi Rad republiky in memoriam a M. Ruppeldtovi Rad práce in memoriam.

J. Haranta – odporúčať členskej komisii, aby uvážila jeho prijatie za člena Zväzu.

Otázky členstva v Zväze aj naďalej bude riešiť členská komisia.

Ďalším problémom, ktorým sa už rehabilitačná komisia zaoberala aj na svojej predposlednej schôdzke, bol vzťah Zväzu slovenských spisovateľov k slovenským spisovateľom v emigrácii. Stanovisko rehabilitačnej komisie k tejto otázke bolo po veľmi obsiahlej diskusii zakotvené v záverečnom dokumente.

Detailnejšie sa diskutovalo aj o najvhodnejšom spôsobe návratu Tida J. Gašpara do literatúry. Konštatovalo sa, že Tido J. Gašparovi vyjde v najbližšom roku niekoľko jeho literárnych prác (literárno-umelecké memoáre a výber z jeho próz v Tatrane a ukážka z jeho novelistickej tvorby v reprezentatívnej antológii „Čas medených tvárí – 50 rokov modernej slovenskej novelistiky“ vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ). Otázku jeho členstva v ZSS ponecháva rehabilitačná komisia na uváženie členskej komisii a výboru ZSS.

V záverečnej diskusii, v ktorej sa zúčastnili dopĺňujúcimi návrhmi a podnetmi všetci členovia komisie, bola schválená súhrnná práca o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS. Táto správa, ktorá uzatvára celú činnosť rehabilitačnej komisie, bola schválená ako dokument pre volené orgány Zväzu a zároveň pre publikovanie v tlači. Správa je súčasťou zápisu z tejto poslednej schôdze rehabilitačnej komisie.

Komisia zdôrazňuje pre volené orgány Zväzu záverečnú časť správy, v ktorej sa hovorí, že nemajú ponechať rehabilitačný proces v našej organizácii ako jednorazovú akciu a že najmä budúce volené orgány ZSS majú považovať tento proces za trvácne etické gesto aj v budúcnosti.

Bratislava: d. a. h.

Zapisovala: M. Pónyová, v. r.

Súhrnná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS

.....

REHABILITÁCIE V SPISOVATELSKEJ OBCI

(Súhrnná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS)

Podnet pre vznik rehabilitačnej komisie Zväzu slovenských spisovateľov dala konferencia spisovateľov z 30. apríla 1968 v Bratislave. Komisia pracovala pod predsedníctvom národného umelca Laca Novomeského a jej členmi boli E. B. Lukáč, M. Rúfus, J. Korenko, T. Fiš a L. Luknár. Po absencii T. Fiša bola doplnená v záverečnej fáze o M. Haľamovú a Š. Drugu.¹

Rehabilitačná komisia ZSS zišla sa dovedna štyri razy (3. V. 1968, 17. VII. 1968, 16. I. 1969 a 25. II. 1969). Na začiatku činnosti prijala tieto pracovné zásady: bude pracovať na podklade písomných materiálov; do jej pôsobnosti budú spadať všetky prípady, keď bol morálne či hmotne poškodený spisovateľ, bez ohľadu na to, či bol alebo nebol členom Zväzu; v prípadoch nekompetentnosti postúpi komisia vec so svojím vyjadrením prostredníctvom sekretariátu ZSS na príslušné miesto. – Zo všetkých jej zasadnutí vzišiel stručný záznam.

Za 10 mesiacov svojej činnosti riešila rehabilitačná komisia ZSS 19 písomných žiadostí o rehabilitáciu a 10 prípadov, v ktorých je sporná otázka členstva vo Zväze, odporúčala na prerokovanie členskej komisie a výboru.

Rokovanie prvej schôdze bolo započaté symbolickým aktom spomienky na mŕtvych spisovateľov – návrhom pre vládne orgány vyznamenať Ivana Horvátha Radom republiky in memoriam a dlhoročného redaktora Kultúrneho života Miloša Ruppeldta rovnako in memoriam Radom práce.

Z nedovŕšených rehabilitácií starších zaslúžilých spisovateľov, ktorým bola v rokoch nezákonnosti spôsobená značná hmotná škoda v občianskom živote (Mikuláš Gacék – nezákonné väznenie v trestaneckých táboroch ZSSR v rokoch 1945 – 1955 a neoprávnená diskriminácia doma, ktorej dôsledky znáša dodnes v Dolnom Kubíne; Matúš Kavec – nedobrovoľné vysťahovanie z rodinného domčeka r. 1952 a znížený dôchodok v dôsledku politickej diskriminácie), zabezpečila komisia M. Kavecovi hmotnú pomoc u Slovenského literárneho fondu, odporúčala vydavateľstvu Slovenský spisovateľ zhodnotiť edične celé jeho literárne dielo po vydaní „Grapy“ a podnikla kroky pre oprávnenú úpravu jeho penzijného dôchodku, a v záujme M. Gaceka vykonala komisia so sekretariátom ZSS tiež viacero intervencií na príslušnom ONV a KNV. Majetkovo-právne záležitosti oboch budú môcť byť však plne zabezpečené až po vydaní zákona o mimosúdnej rehabilitácii.³ – Rovnako intervenoval Zväz spisovateľov na odporúčanie rehabilitačnej komisie aj v záujme národného umelca Ivana Stodolu, neoprávnene vysťahovaného v 50. rokoch v Bratislave z vlastného domu.

V záujme spisovateľov a literárnych pracovníkov, postihnutých administratívnymi opatreniami v 50. a 60. rokoch stratou zamestnania mimo Zväzu (Ján Bodenek, Ján Domasta, Blahoslav Hečko), mali zákroky Zväzu takmer plný úspech. Dvaja z nich (J. Domasta a B. Hečko) môžu znova uplatniť svoje vzdelanie a schopnosti v primeranom zamestnaní. Pokiaľ ide o J. Bodeneka, ZSS podnikol kroky na dovŕšenie jeho rehabilitácie v štátnom aparáte.

O prijatie do Zväzu slovenských spisovateľov prihlásili sa priamo rehabilitačnej komisii Andrej Vrbacký, Ada Čajaková-Petrovičová, Ján Milo, Ján Pohronský, Jozef Hnitka, Andrej Dobrota a Ján Domasta. Komisia upozornila na ich žiadosti členskú komisiu a výbor s individuálnym odporúčaním a zároveň s nimi aj na ďalších spisovateľov a literárnych pracovníkov, ktorí nie sú členmi Zväzu.

Osobitne sa zaoberala komisia prípadmi zamestnancov Slovenského spisovateľa a Slovenského literárneho fondu, ktorí boli postihnutí opatreniami nezákonných politických previerok roku 1958² alebo inak (dr. Viktor Harman a Eva Kollárová-Lukáčová vo VSS a Jozef Břešťák v SLF). Po schválení zákona o mimosúdnej rehabilitácii odporúča komisia riešiť tieto prípady čestne a zodpovedne v príslušných podnikoch.

Z podnetu výboru zamýšľala sa komisia aj nad spôsobom vhodnej rehabilitácie spisovateľov, ktorí boli postihnutí diskriminačnými opatreniami v aparáte Zväzu alebo v jeho časopisoch: Pavla Števčeka r. 1964 a Juraja Špitza 1957 (šéfredaktori Kultúrneho života), Ctibora Štítnického (prvého tajomníka ZSS) a spisovateľov odsúdených ešte na povestnom aktíve roku 1951 – A. Matuška, V. Mináč, D. Tatarka, M. Chorváth. Komisia konštatovala, že vo všetkých prípadoch šlo o administratívny nátlak z miest mimo spisovateľskej obce a že spisovateľská organizácia rýchle nachádzala spôsob plného uplatnenia týchto spisovateľov v literatúre i v občianskom živote. Komisia dáva na uváženie výboru, akou najvhodnejšou vyjadriť týmto spisovateľom uznanie za ich prácu v slovenskej literatúre a v orgánoch Zväzu.

V prípade básnika Miloša Perglera, odsúdeného r. 1958 na 16 rokov straty slobody za vojenskú zradu a r. 1965 prepusteného z väzenia, pripojuje sa ZSS k žiadosti Zväzu slovenských novinárov o jeho súdnu rehabilitáciu.

Keď rehabilitačná komisia uzatvára svoju prácu pred blížiacim sa zjazdom spisovateľov, môže konštatovať, že spisovateľská organizácia na Slovensku vykonala kus práce na ochranu literatúry a jej tvorcov už dávno pred januárom 1968. Spisovatelia boli s celými vrstvami národa tiež perzekvovaní a vystavovaní mimoliterárnym nátlakom, no ich Zväz využíval každú príležitosť, ako ich znova vrátiť literatúre a životu. Tak bol zmiernený kádrový nátlak na osôchovaných spisovateľov krátko po sektárskom aktíve z r. 1951 (Alexander Matuška, Vladimír Mináč, Dominik Tatarka, Michal Chorváth).³ Skupina progresívnych demokratických autorov, ktorí sú dnes pýchou slovenského ducha a ktorých diela boli po februári umlčované ako meštiacke, nacionalistické a mystické, vrátila sa do literatúry svojimi dielami už v rokoch 1952-3 (Ján Smrek, Ivan Stodola, Štefan Krčméry, Ludo Ondrejov).⁴ Roku 1957 mohol už vyjsť aj nový román Mila Urbana z plánovanej trilógie a po ňom postupne v reedíciách začali sa zjavovať aj jeho staršie priebojné prózy z medzivojnového obdobia.⁵ Hneď po XX. zjazde KSSZ⁶ v období krátkeho politického odmäku došlo k pokusu navrátiť literatúre ďalších významných spisovateľov staršieho pokolenia (V. Beniak, E. B. Lukáč), ale tento pokus sa skončil vtedy iba s čiastočným výsledkom.⁷ V 60. rokoch a čiastočne aj predtým vyvinuli orgány ZSS so zväzovými časopismi, s vydavateľstvom Slovenský spisovateľ a Tatran energické úsilie postupne a naostatok plne rehabilitovať dielo a odkaz popredných osobností davistickej generácie.⁸

Ak ani tu nedosiahol Zväz spisovateľ hneď všetko, čo si predsavzal, treba mať na pamäti, že v tomto smere narážali jeho predsavzatia na obzvlášť tvrdý odpor niekdajšieho dogmatického vedenia na Slovensku. Už pred niekoľkými rokmi bolo vybojované primerané miesto v orchestri slovenskej poézie aj príslušníkom katolíckej moderny (P. G. Hlbina, Janko Silan).⁹

Zväz slovenských spisovateľov uskutočňoval mravnú a občiansku rehabilitáciu spisovateľov, ktorí sa po r. 1948 ocitli mimo jeho radov, aj ich postupným prijímaním za členov (Smrek, Lukáč, Novomeský, Okáli, Florin, Beniak, Kavec, Urban, Silan a iní). V tejto súvislosti treba zvlášť oceniť pomoc, ktorú poskytol starším spisovateľom aj nečlenom Zväzu Slovenský literárny fond poskytovaním tvorivých štipendií a sociálnou starostlivosťou a vydavateľstvo Slovenský spisovateľ neskôr s inými vydavateľstvami a so svojimi zväzovými časopismi publikovaním a vydávaním ich diel, čo je naozajstnejšou formou rehabilitácie spisovateľa.

Neriešená zostáva dosiaľ otázka zaradenia do kontextu slovenskej literatúry niektorých spisovateľov, ktorí po vojne opustili našu krajinu.¹⁰ Niet s nimi bezprostredných kontaktov a nebolo ani možnosti dostať komplexné informácie o ich politickej angažovanosti v celom povojnovom období. Dosiaľ sa slovenský čitateľ zoznámil po dvoch desaťročiach so staršou tvorbou jedného z nich s prózami J. C. Hronského.¹¹ Rehabilitačná komisia sa domnieva, že naša spoločnosť by si mala voľiť k dielu spisovateľov-emigrantov diferencovaný prístup. Komisia odporúča výboru ZSS požiadať Ústav slovenskej literatúry SAV o vypracovanie kritickej analýzy literatúry vytvorenej slovenskými spisovateľmi v zahraničí.

Rehabilitačná komisia pri skúmaní posledných troch desaťročí literárneho života na Slovensku došla k záveru, že nejde iba o rehabilitáciu jednotlivých spisovateľov. Ide o postavenie literatúry ako slobodnej umeleckej tvorby, ako súčasť obrodenej socialistickej kultúry. Ide o vytvorenie takých záruk, ktoré vylúčia možnosti diskriminácie literárnych diel. Rehabilitačná komisia hodnotila v tejto súvislosti nezdravú prax minulosti, keď aj viacerým, najmä mladým autorom kládli sa v 50. rokoch prekážky pri vydávaní ich kníh.

Pri uzatváraní svojej činnosti pred blížiacim sa zjazdom¹² považuje rehabilitačná komisia ZSS za nevyhnutné vysloviť ubezpečenie, že rehabilitačný proces v spisovateľskej obci nepokladá za skončený a že k náprave ďalších krívd sa bude treba aj v budúcnosti vracieť. V tom zmysle sa prihlásila komisia k myšlienke, ktorú vyslovil úradujúci predseda ZSS Ivan Kupec na tlačovej porade 11. II. 1969: „Pravdaže, náš Zväz neponíma rehabilitačný proces vo svojich radoch ako jednorazovú akciu, ale ako výsostne mravnú povinnosť; preto ho neuzaviera zjazdom, ale ukladá si ho ako trvácne etické gesto aj pre budúcnosť.“¹³

Bratislava, 25. II. 1969

Zhrnutie výsledkov schôdzok členskej komisie ZSS z 18. a 26. februára 1969 vo vzťahu k návrhom rehabilitačnej komisie ZSS

.....

Rehabilitačné záležitosti (resumé):¹

- 1) Ada Čajaková-Petrovičová (posúdi dr. Klátik)
- 2) Andrej Dobrota (posúdi dr. Kostolný)

- 3) Ján Domasta – bol navrhnutý na preradenie za člena
- 4) Mikuláš Gacek –||– –||– –||–
- 5) Ladislav Hohoš – svoju žiadosť osobne stiahol
- 6) Jozef Hnitka – jeho žiadosť sa zamietla
- 7) Ján Lupták – nepatrí do kompetencie členskej komisie
- 8) Ján Milo (pseud. Milov) čaká na oponentský posudok
- 9) Ján Pohronský (počkať na posudok dr. Poliaka)
- 10) Dr. Viliam Ries – Ivan Javor (predložiť výboru s posudkom T. Winklera a M. Hamadu)
- 11) Vladimír Rolko – (4 členovia čl. komisie hlasovali za prijatie za člena, 5 sa zdržali hlasovania – uzn.: predložiť na priame rozhodnutie výboru ZSS)
- 12) Andrej Vrbacký – (členstvo vo Zväze riešiť spolu s inými prekladateľmi)

Posudky vypracované pre členskú komisiu ZSS¹

.....

a) Mikuláš Gacek

Posudok Vladimíra Petříka¹ vypracovaný pre členskú komisiu ZSS:

Mikuláš Gacek bol dlhší čas členom a funkcionárom Spolku slovenských spisovateľov.² Keď sa tento tesne po oslobodení rozpadol (alebo bol rozpustený), bol už Mikuláš Gacek na ceste do sovietskej strednej Ázie, kam ho deportovali na základe nepodloženého osobného udania. Strávil tam v pracovnom tábore plných desať rokov, potom ho pustili domov, neskôršie aj rehabilitovali.³ Dnes žije na dôchodku v Dolnom Kubíne. S istotou možno povedať, že aj v tom prípade, keby bol ostal na Slovensku, nebol by sa mohol stať členom novej spisovateľskej organizácie. Počas slovenského štátu bol M. Gacek určitý čas pracovníkom slovenského vyslanectva v ZSSR, neskôršie pracoval na ministerstve zahraničných vecí.⁴ Funkcie v štátnych službách režimu, ktorý práve stroskotal, a jeho činnosť v duchu tohto režimu neboli vhodnou vizitkou pre organizáciu hlásiacu sa k ideálom a cieľom nového politického a spoločenského poriadku.

Členom Spolku slovenských spisovateľov stal sa Mikuláš Gacek na základe pôvodnej i prekladateľskej činnosti. Roku 1963⁵ vydal knihu *Sibírske zápisky*,⁶ už predtým prekladal najmä ruskú i sovietsku prózu.⁷ Tak jeho pôvodná, ako aj prekladateľská činnosť hodnotila sa pozitívne. *Sibírske zápisky*, polobeletizovaná reportáž z ruského zajatia, oceňovala sa ako dielo vysokých štylistických kvalít. V prekladoch z ruštiny vyzdvihoval sa cit pre originál a majstrovské narábanie so slovenským jazykom. Po roku 1945 nemohol pre vyššie uvedené okolnosti pracovať literárne. Až po návrate zo Sovietskeho zväzu začal postupne nadväzovať kontakty s literatúrou.⁸ Okrem kratších prác napísal 120 stránkovú spomienkovú esej *Rovesník* o svojich stretaniach a priateľstve s Ladislavom Nádašim-Jégém. Esej mala vyjsť v zborníku „Jégé v kritike a spomienkach“⁹ roku 1959, ale tlačový dozor príspevok v stĺpcových korektúrach zadržal. Gacek vtedy ešte nesmel publikovať. Po rokoch uverejnila niekoľko úryvkov z tejto práce redakcia Slovenskej literatúry.¹⁰ Gacekova práca je cenná nielen pre množstvo postrehov o charaktere Jégého diela a o ňom samom, ale má i vlastnú estetickú hodnotu. Gacekov prístup

k spomienkovým materiálom a celá ich organizácia má skôr umelecký ako vedecký charakter. Dnes, keď už niet vonkajších prekážok, mohol by ju autor vydať v samostatnej publikácii.¹¹ V posledných rokoch, pokiaľ viem, pracuje Mikuláš Gacek na rozsiahlych spomienkach z pracovného tábora v ZSSR. Ak je možné robiť úsudky o tejto práci na základe predchádzajúcej tvorby, tak aj toto dielo bude mať nielen dokumentárnu, ale aj umeleckú hodnotu.¹² Gacek sa totiž ani v súčasnosti nevzdáva tvorivého prístupu k životnej matérii.¹³

Z uvedených dôvodov považujem za prirodzené, aby bol Mikuláš Gacek nielen členom prekladateľskej sekcie ZSS, ale i členom samotného Zväzu.¹⁴ Myslím, že túto záležitosť netreba odkladať na dobu, keď prípadne vyjdú jeho práce.¹⁵ Členstvo v ZSS bolo by, naopak, preňho povzbudením do ďalšej práce, ktorú mu doteraz strpčovali rozliční politickí suverení okresného formátu.¹⁶

b) Vladimír Rolko

Posudok dr. Karola Rosenbauma vypracovaný pre členskú komisiu:

Básnik Vladimír Rolko (nar. r. 1899) vstúpil do literatúry po prvej svetovej vojne. Patrí do smrekovskej generácie. Publikoval v rozličných časopisoch prvej Republiky.¹ Jeho prvá zbierka *Z patricijskej záhrady* vyšla r. 1930 ako 12. zväzok Knižnice Slovenských pohľadov, redigovanej Štefan Krčmárom. Krčmár odtláčal Rolkove básne v *Pohľadoch* a svojou poéziou i názormi vplýval na tvorbu Vl. Rolku. Prvá zbierka je pozoruhodná predovšetkým svojou „patricijskou“ tematikou, svetom dávneho, antického Ríma, s ktorého osudmi, dejinami i kultúrou sa básnik intenzívne zaoberal. Svet Ríma Rolku inšpiroval k zbásneniu prostých príbehov a stretnutí, naplnených tragikou a dramatickým dávnych dejov. Je dobre, že Rolko sa vyhol všetkej okázalosti, pompéznosti a najmä dekoratívnosti. Kult antického Ríma je kultom pomerne častým v jednotlivých národných literatúrach. Prešla ním aj česká literatúra. U nás okrem Rolka tento kult vidíme aj v poézii V. Beniaka.

Rímu ostal Rolko verný aj v druhej zbierke, ktorú vydal r. 1935 tiež v Knižnici Slovenských pohľadov (red. A. Mráz) pod názvom *Blahoslavenstvo slepých*. Pravda, nejde už o suverénne postavenie „patricijskej“ tematiky. Postupne prechádza od nej k „francúzskym“ motívom i témam iných oblastí. V tejto zbierke ide o dejinnú premenu po páde Ríma, po spustošení jeho kultúry, po zosurovení života v období stredoveku. Nostalgia za zaniklou „patricijskou“ kultúrou je akýmsi podtextom celej zbierky. Drobné epické príbehy z jednotlivých období a národných dejín dokumentujú nenávratnosť starého sveta harmónie a krásy.

V tretej zbierke, vydanjej r. 1942 opäť v Knižnici SP (red. Stanislav Mečiar) a nazvanej *Na rúbanisku*, je básnik cele už doma, na rodnej zemi, pri svojom rodokmeni, u svojich predkov. Do tejto zbierky preniká láska k domovu, Slovensku, videnému v jednote dejín (od Svätopluka cez Štúra až po básnikov život) a prírody. Rolko v zmysle nacionalisticky vyznievajúcej tendencie zdôrazňuje národné hodnoty, ba neváha vystúpiť s kritikou „západnej“ orientácie. Nesporne táto zbierka, hoci sú v nej niektoré umelecky zdarilé básne (Predkovia po matke), je najviac poznačená vtedajšími autorovými politickými názormi.

A tu sme pri príčinách dvadsaťročného mlčania básnika Vl. Rolku i mlčania o Rolkovi. Ako jeden z málo evanjelických kňazov² postavil sa kladne k politickým cieľom slovenského štátu. Vyjadril to v niektorých článkoch.³ Po oslobodení bol za túto činnosť odsúdený

a pozdejšie však amnestovaný.⁴ Myslím si, že jeho činnosť bola posúdená prísne. Vychádzam z faktu amnestie i okolností, že trest nie je uvedený v trestnom registri. Podľa môjho názoru má Rolko tvorba slušnú umeleckú úroveň, básnickú kultúru, naväzujúcu najmä na poéziu pokraskovskú, na verše Št. Krčméryho a Martina Rázusa. Jeho básnický jazyk prejavuje sa kultivovanosťou, pomerne širokou výrazovou škálou. Nie je to priekopník, ale celkom iste ani epigón. Chceme sústrediť všetky sily do Zväzu slovenských spisovateľov. Tvorba Vl. Rolku sa prihovára za členstvo vo Zväze. Odporúčam, aby sa Vladimír Rolko stal členom Zväzu slovenských spisovateľov. Stane sa tak v roku, v ktorom sa dožije 70 rokov.

Karol Rosenbaum

c) M. J. Milov

Posudok dr. K. Rosenbauma vypracovaný pre členskú komisiu ZSS:

M. J. Milov (vlastným menom Ján Milo) vstúpil do literatúry v tridsiatych rokoch. Orientoval sa smerom ku skupine básnikov katolíckej moderny. Mal úzky vzťah k českému lit. životu, k jeho katolíckym autorom, združeným okolo Archov básnika Floriana. V jeho tvorbe prevažuje poézia. Okrem troch básnických zbierok¹ napísal niektoré dramatické práce a taktiež bol autorom a prekladateľom operných libriet.² Pracoval aj publicisticky v družstevnej tlači.³ Za najdôležitejšiu považujem jeho básnickú tvorbu.

Prvú zbierku pod názvom *Ravnobežky* vydal v lete 1938 v nakladateľstve F. Urbánka v Trnave. Milov už ňou sa predstavil ako autor dostatočnej básnickej sily a osobitosti. Nie je epigónom. Je spätý s katolíckou modernou skôr svojou náboženskou orientáciou než básnickou technikou. Je iný ako experimentujúci Hlbina a Dlong. Bližšie má k poézii Jána Harantu. Milovove *Ravnobežky* sú vyznaním pokory pred svetom i ľuďmi. Ako mladý kňaz⁴ vidí majestáť božskej moci a dobroty v ľuďoch i v sebe. Pokora pred týmto majestátom utišuje nielen citové búrky, ale aj príliš silné mystické vzplanutia. Milov je o to pozemskejší a svetský. Prameňom života je predovšetkým láska k ľuďom i k veciam ľudským. *Ravnobežky* kladne recenzoval v Slovenskom hlase M. Chorváth.⁵

V uvedenom smere pokory a lásky postupoval v druhej zbierke, vydanej v Trenčíne r. 1939⁶ pod názvom *Závetrie*. Ide o poéziu ticha, zmierenia a harmónie v zmysle poézie katolíckej moderny. Pravda, pár veršov je už poznačených zmenenou spoločenskou situáciou, no vcelku Milov ostáva verný precítenému vzťahu k humanitným tendenciám svojej „školy“. Treba však povedať, že v úrovni druhou zbierkou predošlú zbierku neprevýšil. Zdroje sú aj tu badateľné: Francis Jammes, ku ktorému sa Milov vedome hlásil. (Zbierku som recenzoval v Slov. politike.⁷)

Roku 1945, krátko po oslobodení, vydáva v Bratislave tretiu zbierku pod názvom *Rovina*. Návratom k rodnému kraju, rodičovskému domu urovnáva svoj vzťah k svetu. Niekdajšia pokora je silne narušená hrôzou druhej svetovej vojny. Do básnikových želaní vchádza láska a strach o domovinu. Miesto vyakcentovanej oddanosti osudu z hľadiska náboženského vstupujú do poézie otázky vlastného postavenia v spoločnosti. Hlásia sa vážne znepokojenia. O lásku, ktorá vždy bola vecou básnikovej spontánnosti, básnikovi treba už bojovať.

Po roku 1948 stihol M. J. Milova osud temer tragický. Píše o ňom vo svojom životo-
pise. Všetko, čo sa mu prihodilo (podozrenia, súdy, väzenie), bolo príliš kruté, ponížujúce.
Celkom iste presiahlo výšku skutočnej či domnelej viny. Básnik pokory a vedome hlásanej
lásky nemohol urobiť priestupky, ktoré bolo treba tak tvrdo trestať. Domnievam sa, že by Zväz
slovenských spisovateľov mal M. J. Milova prijať za svojho člena. Milov ani po tvrdých úderoch
nezatrpkol, literárne ďalej pracoval.⁸ Aj to sa prihovára za jeho členstvo.

Karol Rosenbaum

Výber z korešpondencie

.....

List 1

Mikuláš Gacek Zväzu slovenských spisovateľov

Mikuláš Gacek
Dolný Kubín

V Dolnom Kubíne 29. I. 1969

Zväz slovenských spisovateľov
– rehabilitačná komisia –

v Bratislave.

Nadväzujúc na svoj list z 24. júna 1968, dovoľte, aby som vás informoval, do akého
štádia sa v uplynulom polroku dostal úradný postup vo veci, za spravodlivé riešenie ktorej ste
sa boli zaujali.

Predovšetkým je tu úradný prípis Okresného národného výboru – odboru výstavby
zo dňa 22. januára 1969, ktorý v origináli pripájam.¹

V prípise sa vo 4. odseku hovorí, že som svoj nárok – uplatnil aj
u Okresnej rehabilitačnej komisie v Dolnom Kubíne. To celkom nezodpo-
vedá skutočnosti. Tento nárok som si uplatnil u Stredoslovenského krajské-
ho národného výboru – odboru výstavby v Banskej Bystrici. A to 6. mája
1968. Pripájam ho ako dôkaz.

A pripájam v opise aj – ako Krajský národný výbor vec byrokraticky, neme-
ritórne vybavil, odstúpil spis Rade ONV v Dolnom Kubíne (1162/68)...

Pri vyšetrovaní veci na Odbore výstavby ONV v Dolnom Kubíne 22. I. 69 som sa
dozvedel, že Krajský národný výbor vám – rehabilitačnej komisii ZSS – už aj odpovedal. Toto
vybavenie som nedostal, no ako som zo zbežného nahliadnutia do spisu vyrozumel, ani táto
úradná akta – okrem čudných výhovoriek a náznakov o premlčaní celej veci – meritórneho nič
neobsahuje.

Miestni znalci práva ma uisťujú, že aj v rámci existujúcich právnych noriem možno (pri dobrej vôli) dosiahnuť nápravu krivdy, bez zdĺhavej a neistej rehabilitačnej procedúry, nečakajúc na pripravovaný vraj zákon o mimosúdnej rehabilitácii (nebodaj nebude v ňom ani paragrafu, ktorý by akurát vystihoval tento špecifický prípad!...).

Spomínajú mi aj konkrétne príklady takéhoto skráteného úradného postupu. Nemám možnosti si pravdivosť takýchto prípadov overiť, no jedno je isté: uverte, že podľa doterajších svojich skúseností na takúto benevolenciu zo strany miestnych – okresných verejných orgánov vonkoncom nemôžem počítať. Hoci v tomto prípade ani naskrze nejde o peňažnú náhradu, ktorá by zaťažovala štátnu pokladnicu: Majitelia rodinných domkov, ktorým vyšnokubínsky národný výbor stavebné parcely z môjho (ťažko nadobudnutého) intravilánu prideľoval, sami prichodia za mnou, naliehajú na mňa: Robte dačo v tej veci! ... Chceli by si na stavebné pozemky so záhradkou vlastnícke právo pozemnoknižne zabezpečiť. A kým nie je majetkovo-právna otázka vyjasnená, nemajú pokoja, necítia sa vo svojej koži, vraj – boja sa mi do očí pozrieť...²

Keď vám teraz vo svetle najnovších úradných spisov znova vec nastoľujem, chcel by som z úprimného srdca zdôrazniť – čo veľmi pekne vyslovil na ostatnom spisovateľskom aktíve Ivan Kupec, že aj mne naozaj ide o priateľské podanie ruky, o dobré slovo.

Bol by som rád, keby ste o veci ešte raz pouvažovali, po prípade vyžiadali si mienku právnickej kapacity, a otvorene mi napísali, k akým záverom ste prišli: či hodno celú túto kauzu mať naďalej v evidencii, myslieť na ňu... Veď ste tiež len slabí ľudia! Až by mi odľahlo, keby ste mi prosto potvrdili, čo mi predtucha navráva, že niet najmenšieho výhľadu prekonať tupú a meravú šablónu všemocnej byrokracie.

So srdečným pozdravom

váš

Mikuláš Gacek

List 2

Laco Novomeský Mikulášovi Gacekovi

Bratislava 5. februára 1969

Vážený pán Gacek,

rehabilitačná komisia Zväzu slovenských spisovateľov na základe Vašej žiadosti a písomných podkladov riešila Váš prípad na svojej schôdzke 17. VII. 1968. Na základe uznesenia, ktoré prijala na tejto schôdzke, sme začali podnikáť kroky, aby bolo vo Vašej veci zadostučinné spravodlivosti. Písali sme listy na Radu Okresného národného výboru v Dolnom Kubíne a Stredoslovenský krajský národný výbor (odbor výstavby) v Banskej Bystrici, v ktorých sme objasnili Vaše požiadavky a zároveň sme tieto inštitúcie žiadali, aby uviedli Vaše majetkové veci do poriadku v zmysle platných zákonov a nariadení. Odpoveď však dlho neprichádzala, tak sme ju urgovali ďalšími listami a 3. I. 69 sme sa dočkali odpovede od Stredoslovenského krajského národného výboru v Banskej Bystrici.

Keďže ste, ako spomínate vo svojom liste z 29. I. 69, nedostali túto odpoveď z KNV v Banskej Bystrici, uvádzame stručný výťah z listu: „Keďže zákon o mimosúdnej rehabilitácii v majetkovo-právnej sfére nebol zatiaľ schválený ani vydaný, možno tu podľa zákona 71

z r. 1967 o správnom poriadku vykonať obnovu konania iba do 3 rokov od právoplatnosti rozhodnutia. Od rozhodnutia o výkupe pôdy Mikuláša Gaceka bez náhrady uplynulo 13 rokov, no napriek tomu zaviedol ONV šetrenie na Národnom výbore v Dolnom Kubíne. Materiál podlieha 5 – 10-ročným škartačným lehotám, prípad sa stal v bývalo Žilinskom kraji a je podľa terajších platných predpisov premlčaný pre bežné nápravné opatrenie. Podpísaný vedúci odboru KNV v Banskej Bystrici, podpis nečitateľný.“

Druhá odpoveď prišla od toho istého Národného výboru až 5. II. 69 a keďže Vám nebola daná na vedomie, uvádzame stručný výťah aj z tohto listu: „Priložene odstupujem z príslušnosti na ďalšie konanie v pôsobnosti odboru VHPL – S KNV dožiadanie Zväzu slovenských spisovateľov v Bratislave, ktorým sa žiada usporiadanie majetkových pomerov Mikuláša Gaceka, postihnutého výkupom pôdy bez náhrady. Pôda bola zabraná rozhodnutím ONV – OVHPL v Dolnom Kubíne zo dňa 3. II. 1958 vo výmere asi 2 ha, výkup pozemkov bol prevedený bez akejkoľvek náhrady, prípadne odškodného na Československý štát v práve ONV – OVHPL v Dolnom Kubíne a neskôr bola správa pozemkov prevedená na ONV – odbor finančný v Dolnom Kubíne, ktorý v rokoch 1958 – 1968 disponoval a prideľoval do osobného užívania záujemcom o výstavbu rodinných domov a dosiaľ bolo na uvedenej ploche postavených, resp. zahájená výstavba 8 – 10 rodinných domov. Žiadosť Mikuláša Gaceka je evidovaná u rehabilitačnej komisie pri organizačnom odbore ONV v Dolnom Kubíne pod poradovým číslom 197.

Keďže zákon o mimosúdnej majetkovej rehabilitácii ešte nebol vydaný, odstupujem žiadosť a spisy v tejto veci na ďalšie konanie, prípadne preskúmanie zákonnosti rozhodnutia ONV – OVHPL v Dolnom Kubíne v kompetencii S KNV – OVHPL v spolupráci s odborom finančným S KNV, aby bola zjednaná náprava, ak došlo pritom k porušeniu platných predpisov už teraz v rámci jestvujúcich opravných prostriedkov, obnovy konania a pod. Vedúci odboru, podpis nečitateľný.“

To boli odpovede, ktoré sme na naše listy a urgencie dostali, a iste Vás a, priznám sa, ani nás nepotešili. Žiaľ, rehabilitačná komisia nie je všemocná a často vo svojom snažení o morálnu a hmotnú satisfakciu postihnutých naráža na 12-hlavého draka byrokracie.

Želám Vám veľa úspechov vo Vašej práci a zostávam s pozdravom

Laco Novomeský
predseda rehabilitačnej komisie ZSS

MEDAILÓNY

ANDRÁŠ, Matej (1921 – 2012), spisovateľ, prekladateľ, diplomat, v r. 1955 – 1969 pôsobil ako vedúci sekretariátu Zväzu slovenských spisovateľov, v r. 1972 – 1977 bol riaditeľom vydavateľstva Slovenský spisovateľ, neskôr viedol Slovenskú literárnu agentúru.

BENIAK, Valentín (1894 – 1973), spisovateľ, prekladateľ, v r. 1939 – 1945 pôsobil ako úradník na Ministerstve vnútra v Bratislave, v r. 1940 – 1945 bol predsedom Spolku slovenských spisovateľov, krátko po vojne bol pensionovaný, až do polovice šesťdesiatych rokov nesmel publikovať.

BODENEK, Ján (1911 – 1985), spisovateľ, redaktor, v r. 1953 – 1959 bol riaditeľom vydavateľstva Osveta, neskôr pôsobil ako redaktor v Stredoslovenskom vydavateľstve.

BREŇČIČ, Štefan (1920 – 1998), politik, člen Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, v r. 1967 – 1968 pôsobil ako povereník pre kultúru a informácie.

BŘEŠŤÁK, Jozef – bližšie životopisné údaje sme nateraz nezistili.

ČAJAKOVÁ-PETROVIČOVÁ, Adela (1901 – 1976), spisovateľka, dramatička, autorka literatúry pre deti a mládež, spočiatku vykonávala učiteľské povolanie, neskôr pracovala prevažne ako úradníčka.

DOBROTA, Andrej (1905 – 1987), spisovateľ, redaktor, v r. 1939 – 1945 pôsobil v redakcii denníka Slováč, neskôr pracoval ako tlačový referent na Povereníctve poľnohospodárstva a redaktor Robotníckych novín.

DOMASTA, Ján (1909 – 1989), spisovateľ, autor literatúry pre deti a mládež, pôsobil ako redaktor v Štátnom nakladateľstve a Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, redaktor časopisu Rodina a škola.

DRUG, Štefan (1931 – 2011), literárny historik, dlhoročný pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, počas normalizácie pôsobil ako redaktor vo vydavateľstve Tatran.

FÍŠ, Teodor (1912 – ?), spisovateľ, redaktor, po druhej svetovej vojne pôsobil ako dôstojník československej armády, v r. 1952 – 1959 pracoval vo vydavateľstvách Smena a Mladé letá, neskôr bol redaktorom vo Vydavateľstve politickej literatúry, r. 1968 emigroval z Československa.

FLORIAN, Josef (1873 – 1941), český katolícky orientovaný spisovateľ, prekladateľ, vydavateľ.

FLORIN, Theo H. (1908 – 1973), spisovateľ, publicista, počas druhej svetovej vojny bol pracovníkom československej exilovej vlády v Anglicku, po r. 1945 pôsobil ako diplomat vo Francúzsku a Spojených štátoch amerických, v r. 1950 – 1953 bol z politických dôvodov väznený.

GACEK, Mikuláš (1895 – 1971), spisovateľ, prekladateľ, diplomat, po druhej svetovej vojne bol odvečený sovietskymi orgánmi a odsúdený na nútené práce v trestaneckých táboroch v Kazachstane, na Slovensko sa vrátil v r. 1955, v šesťdesiatych rokoch bol rehabilitovaný.

GAŠPAR, Tido J. (1893 – 1972), spisovateľ, publicista, politik, počas Slovenskej republiky viedol Úrad propagandy, po vojne bol zatknutý a až do r. 1962 väznený.

HALAMOVÁ, Maša (1908 – 1995), poetka, po maturite pracovala ako úradníčka, neskôr pôsobila ako redaktorka vo vydavateľstvách Osveta a Mladé letá.

HAMADA, Milan (1933), literárny kritik a historik, od r. 1959 pôsobil v Ústave slovenskej literatúry SAV, v r. 1972 musel z tohto pracoviska pre politické dôvody odísť, vrátil sa až r. 1990.

HARANTA, Ján (1909 – 1983), spisovateľ, rímskokatolícky kňaz, knižne debutoval r. 1933, patrili medzi popredných predstaviteľov katolíckej moderny, po r. 1948 nesmel publikovať.

HARMAN, Viktor (1905 – ?), právnik, počas Slovenskej republiky pôsobil ako tajomník Spoločenstva staviateľov, ako prednosta legislatívneho odboru Ústredného hospodárskeho úradu sa výrazne podieľal na arizácii židovského majetku, po vojne bol zamestnaný v advokátskej kancelárii a neskôr vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ.

HEČKO, Blahoslav (1915 – 2002), prekladateľ, redaktor, v r. 1949 – 1967 pôsobil ako riaditeľ Slovenskej literárnej agentúry, resp. Slovenského literárneho a divadelného zastupiteľstva (DILIZA), neskôr pôsobil ako redaktor v Revue svetovej literatúry a vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ.

HNITKA, Jozef (1913 – 1992), spisovateľ, stredoškolský učiteľ, redaktor, aktívne sa zúčastnil Slovenského národného povstania, v r. 1950 bol z politických dôvodov vylúčený zo Zväzu slovenských spisovateľov, od r. 1952 pôsobil ako riaditeľ Okresnej knižnice v Čadci, neskôr sa venoval učiteľskému povolaniu.

HOHOŠ, Ladislav (1907 – 1983), spisovateľ, redaktor, dlhší čas sa venoval učiteľskému povolaniu.

HORVÁTH, Ivan (1904 – 1960), spisovateľ, právnik, politik, v r. 1939 – 1945 pracoval ako advokát, po vojne bol poverenikom sociálnej starostlivosti, zároveň pôsobil ako podpredseda Slovenskej národnej rady, v r. 1948 – 1950 pracoval ako veľvyslanec Československa v Budapešti, v r. 1950 – 1959 bol pre politické dôvody väznený.

HRONSKÝ, Jozef Cíger (1896 – 1960), spisovateľ, v r. 1940 – 1945 pôsobil ako správca Matice slovenskej, po druhej svetovej vojne sa odsťahoval do Argentíny, v emigrácii pôsobil ako funkcionár Slovenskej národnej rady v zahraničí, zastával tiež funkciu čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, r. 1959 založil v Buenos Aires Zahraničnú Maticu slovenskú.

CHORVÁTH, Michal (1910 – 1982), literárny kritik, publicista, politik, zúčastnil sa Slovenského národného povstania, po vojne pôsobil ako povereník informácií, bol tiež členom Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, poslancom Slovenskej národnej rady a funkcionárom Zväzu československých spisovateľov, v r. 1950 – 54 pôsobil ako šéfredaktor Kultúrneho života, neskôr bol redaktorom v denníku Pravda a v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry, v r. 1968 – 72 opäť pôsobil v politike.

JESENSKÁ, Zora (1909 – 1972), prekladateľka, spisovateľka, v r. 1939 – 49 pôsobila v redakcii časopisu Živena, neskôr pracovala v Matici slovenskej a vo vydavateľstve Tatran, od polovice päťdesiatych rokov pracovala

v slobodnom povolani, začiatkom normalizácie bola perzekvovaná pre svoj kritický postoj k vpádu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa a následnému politickému daniu.

KAVEC, Matúš (1898 – 1980), spisovateľ, spočiatku sa živil ako notár, neskôr ako právnik a úradník, r. 1948 bol krátko väzený.

KLÁTIK, Zlatko (1922 – 1990), literárny kritik a historik, spisovateľ, prekladateľ, pracovník Literárneho ústavu SAV.

KNĚZEK, Libor (1929 – 2017), literárny vedec, editor, bibliograf, v r. 1959 – 1990 pôsobil ako funkcionár Zväzu slovenských spisovateľov.

KORENKO, Ján (1915 – 1995), spisovateľ, vojak z povolania, v r. 1959 až 1977 pôsobil ako riaditeľ Slovenského literárneho fondu.

KOSTOLNÝ, Andrej (1903 – 1984), literárny kritik a historik, spisovateľ, prekladateľ, živil sa prevažne ako stredoškolský profesor.

KOYŠ, Pavel (1932 – 1993), básnik, v r. 1960 – 1962 pôsobil ako šéfredaktor Mladej tvorby, pracoval tiež vo vydavateľstve Smena, v r. 1968 – 1969 bol tajomníkom Zväzu slovenských spisovateľov, počas normalizácie námestník ministerstva kultúry a krátke obdobie aj sám minister.

KRČMĚRY, Štefan (1892 – 1955), spisovateľ, prekladateľ, publicista, literárny historik, v r. 1922 – 1932 pôsobil vo funkcii šéfredaktora Slovenských pohľadov, bol tiež tajomníkom Matice slovenskej, krátko pracoval v Slovanskom seminári Karlovej univerzity v Prahe, neskôr žil v ústraní, trpel duševnými problémami.

KUPEC, Ivan (1922 – 1997), spisovateľ, prekladateľ, redaktor, v r. 1950 – 1954 pracoval ako šéfredaktor vo vydavateľstve Tatran, v r. 1955 – 1970 bol redaktorom i šéfredaktorom vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, od decembra 1968 do mája 1969 bol predsedom Zväzu slovenských spisovateľov, začiatkom normalizácie pracoval ako prekladateľ v slobodnom povolani, neskôr pôsobil vo vydavateľstve Mladé letá.

LÚČAN, Matej (1928 – 1996), politik, v r. 1967 – 1968 bol povereníkom školstva, neskôr ministrom školstva na Slovensku a podpredsedom vlády ČSSR.

LUKÁČ, Emil Boleslav (1900 – 1979), spisovateľ, prekladateľ, redaktor, po štúdiách pôsobil krátko ako evanjelický kňaz, neskôr ako stredoškolský profesor, r. 1940 založil časopis Tvorba, koncom tridsiatych rokov bol poslancom Národného zhromaždenia v Prahe, rovnakú funkciu vykonával aj v Sneme Slovenskej republiky, v r. 1947 – 1950 pracoval na Povereníctve školstva a osvetu, od r. 1950 bol zamestnaný v Literárnom múzeu Janka Jesenského, v r. 1955 – 1966 pôsobil ako korektor v Západoslovenských tlačiarňach.

LUKÁČOVÁ-KOLLÁROVÁ, Eva – bližšie životopisné údaje sme nateraz nezistili.

LUKNÁR, Ladislav (1913 – 1992), spisovateľ, dramatik, scenárista, v r. 1932 – 1948 pracoval ako úradník na Ministerstve školstva a národnej osvetu, v r. 1948 – 1950 na Povereníctve školstva, neskôr pôsobil vo vedúcich funkciách Slovenského pedagogického nakladateľstva, Literárnej agentúry a Slovenského literárneho fondu.

LUPTÁK, Ján – bližšie životopisné údaje sme nateraz nezistili.

MATUŠKA, Alexander (1910 – 1975), literárny kritik a esejista, po vysokoškolských štúdiách sa živil ako stredoškolský profesor, po druhej svetovej vojne pracoval na Povereníctve informácií, neskôr na Povereníctve školstva, v r. 1953 – 1958 bol šéfredaktorom Slovenských pohľadov, od r. 1959 až do svojej smrti pracoval v Ústave slovenskej literatúry SAV.

MILO, Ján (1913 – 1978), básnik, dramatik, libretista, v r. 1937 – 1940 pôsobil ako rímskokatolícky kňaz, neskôr vyštudoval práva a živil sa ako úradník vo viacerých výrobných družstvách, v r. 1950 – 1954 bol na nútených prácach v jáchymovských uránových baniach, písal pod pseud. M. J. Milov.

MINÁČ, Vladimír (1922 – 1996), spisovateľ, redaktor, kultúrny pracovník, politik, zúčastnil sa Slovenského národného povstania, po vojne pracoval na viacerých miestach, bol šéfredaktorom Kultúrneho života i Slovenských pohľadov, počas normalizácie patril k čelným predstaviteľom režimu aj oficiálnej kultúry, v r. 1974 – 1990 pôsobil vo funkcii predsedu Matice slovenskej.

MRÁZ, František (1917 – ?), kultúrny a vydavateľský pracovník, v r. 1950 – 1952 pôsobil ako riaditeľ Štátneho nakladateľstva, neskôr dlhoročný riaditeľ Slovenského pedagogického nakladateľstva.

MURGAŠ, Emil (1919 – 1992), kultúrny pracovník, redaktor, príležitostný literárny kritik.

NOVOMESKÝ, Laco (1904 – 1976), básnik, publicista, politik, po druhej svetovej vojne pôsobil ako povereník pre školstvo a osvetu, zastával aj ďalšie významné funkcie, r. 1951 bol uväznený a o tri roky neskôr odsúdený z politických dôvodov na desať rokov väzenia, r. 1955 bol podmienčne prepustený a r. 1963 rehabilitovaný,

r. 1968 sa stal členom Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, no o dva roky neskôr z funkcie odstúpil.

OKÁLI, Daniel (1903 – 1987), spisovateľ, literárny kritik, právnik, politik, čelný predstaviteľ skupiny davisov, po druhej svetovej vojne zastával významné politické funkcie, r. 1946 sa stal vládnym splnomocnencom pre výmenu obyvateľstva s Maďarskom, v r. 1948 – 1951 pôsobil ako povereník vnútra, r. 1951 bol zatknutý a o tri roky neskôr odsúdený v procese s tzv. buržoáznymi nacionalistami, neskôr bol rehabilitovaný, pracoval v Ústave slovenskej literatúry SAV a neskôr pôsobil aj ako podpredseda Matice slovenskej.

ONDREJOV, Ludo (1901 – 1962), spisovateľ, najskôr pracoval ako notár, neskôr vystriedal viaceré zamestnania, počas Slovenskej republiky arizoval židovský majetok, no zúčastnil sa aj Slovenského národného povstania, po r. 1945 pracoval krátko na Povereníctve pre informácie, od r. 1950 bol na dôchodku.

PADO, Juraj (1922 – 2010), spisovateľ, prekladateľ, literárny kritik, v r. 1948 – 1956 pôsobil v redakcii Československého rozhlasu v Košiciach, neskôr sa živil najmä ako stredoškolský profesor.

PERGLER, Miloš (1923 – ?), spisovateľ, redaktor, koncom druhej svetovej vojny sa stal členom Hlinkovej gardy, po vojne bol vyšetrovaný a odsúdený na podmienený trest, následne pracoval ako rozhlasový dramaturg a redaktor, r. 1958 bol odsúdený za účasť na vojnových zločinoch (vypálenie moravskej obce Prlov a vyvraždenie jej obyvateľov v r. 1945), po prepustení z väzenia sa živil ako robotník.

PETRÍK, Vladimír (1929 – 2017), literárny kritik a historik, dlhoročný pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, pôsobil aj v redakcii Kultúrneho života a Slovenských pohľadov.

POHRONSKÝ, Ján (1908 – 1995), spisovateľ, pôsobil ako súdny úradník a právnik.

POLIAK, Ján (1929 – 1977), literárny vedec, špecializoval sa na výskum literatúry pre deti a mládež, autor viacerých monografií, pôsobil aj ako redaktor vo vydavateľstve Mladé letá a v časopise Zlatý máj.

PÓNYOVÁ, Magdaléna – bližšie životopisné údaje sme nateraz nezistili.

RIES, Viliam (1904 – 1989), spisovateľ, rímskokatolícky kňaz, počas Slovenskej republiky pôsobil ako šéfredaktor časopisu Náš boj, hlásil sa k ideám nemeckého národného socializmu, po druhej svetovej vojne bol väznený, písal pod pseud. Ivan Javor.

ROLKO, Vladimír (1899 – 1971), básnik, publicista, evanjelický kňaz, v r. 1946 – 1954 bol väznený za publicistickú činnosť za Slovenskej republiky.

ROSENBAUM, Karol (1920 – 2001), literárny historik, pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, neskôr riaditeľ Literárnovedného ústavu SAV, pôsobil aj ako funkcionár Zväzu slovenských spisovateľov.

RUPPELDT, Miloš (1922 – 1967), spisovateľ, prekladateľ, po druhej svetovej vojne pôsobil v diplomatických službách, r. 1951 bol pre politické dôvody prepustený a musel pracovať ako sústružník, neskôr sa stal redaktorom Kultúrneho života a systematicky sa venoval prekladateľskej činnosti.

SILAN, Janko (1914 – 1984), spisovateľ, rímskokatolícky kňaz, po r. 1948 ho postihol publikačný zákaz, svoje diela mohol uverejňovať až od polovice šesťdesiatych rokov.

SMREK, Ján (1898 – 1982), spisovateľ, prekladateľ, publicista, v r. 1925 – 1937 redigoval Edíciu mladých slovenských autorov, v r. 1930 založil a až do r. 1947 viedol časopis Elán (za vojny orgán Spolku slovenských spisovateľov), počas vojny pracoval pod vedením Tida J. Gašpara na tlačovom oddelení Úradu propagandy, po r. 1948 jeho diela nesmeli vychádzať, venoval sa prekladu, do literárneho života sa vrátil až v druhej polovici päťdesiatych rokov.

STODOLA, Ivan (1888 – 1977), dramatik, spisovateľ, vyštudoval medicínu, v r. 1939 – 1948 pracoval v Štátnom zdravotno-sociálnom ústave v Bratislave, v r. 1951 – 1953 bol väznený za údajnú sabotáž, od r. 1954 žil na dôchodku.

SUCHÁ, Anna (1935 – ?), spisovateľka, prekladateľka, redaktorka, pracovala v redakciách časopisov Čitateľ, Slniečko a Slovenské pohľady, v r. 1961 – 1969 pôsobila v literárnom oddelení Zväzu slovenských spisovateľov.

ŠÍŠKA – bližšie životopisné údaje sme nateraz nezistili.

ŠPITZER, Juraj (1919 – 1995), spisovateľ, publicista, redaktor, zúčastnil sa Slovenského národného povstania, v r. 1946 – 1950 pracoval v týždenníku Bojovník, v r. 1949 sa stal členom kultúrno-propagačného oddelenia Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, ktoré organizovalo kampane proti prívržencom tzv. buržoázneho nacionalizmu medzi umelcami, v r. 1956 – 1958 a 1965 – 1967 pôsobil ako šéfredaktor Kultúrneho života, v r. 1967 bol tajomníkom Zväzu československých spisovateľov, v r. 1951 – 1970 pracoval v Ústave slovenskej literatúry SAV, začiatkom normalizácie musel z toho pracoviska odísť a bol aj vylúčený zo Zväzu slovenských spisovateľov.

ŠTEVČEK, Pavol (1932 – 2003), literárny kritik, redaktor, publicista, v r. 1955 – 1967 bol redaktorom Kultúrneho života, v r. 1963 – 1964 aj jeho šéfredaktorom. Účastník reformného hnutia v strane a kultúre zo šesťdesiatych rokov (člen Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska v r. 1968 – 1969), za normalizácie vylúčený z Komunistickej strany Slovenska, Zväzu slovenských spisovateľov aj Zväzu slovenských novinárov a prepustený zo Slovenskej akadémie vied, po sebakritike (1973) sa znova uplatnil v oficiálnej kultúre, po r. 1989 redaktor i šéfredaktor Literárneho týždenníka, predseda obnoveného Spolku slovenských spisovateľov.

ŠTÍTNICKÝ, Ctibor (1922 – 2002), spisovateľ, v r. 1950 – 1957 bol tajomníkom Zväzu slovenských spisovateľov, v r. 1960 – 1963 pôsobil ako šéfredaktor Kultúrneho života, neskôr pôsobil ako riaditeľ vydavateľstva Slovenský spisovateľ a Československého filmu v Bratislave.

TATARKA, Dominik (1913 – 1989), spisovateľ, zúčastnil sa Slovenského národného povstania, po vojne pôsobil v redakciách viacerých denníkov, živil sa aj ako scenárista, r. 1968 otvorene vystúpil proti okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy, počas normalizácie bol perzekvovaný.

URBAN, Milo (1904 – 1982), spisovateľ, publicista, prekladateľ, v r. 1940 – 1945 viedol denník Gardista, krátko pred koncom vojny emigroval, no r. 1947 bol eskortovaný späť a r. 1948 odsúdený na verejné pokarhanie za publicistickú činnosť počas vojny, jeho diela mohli opätovne vychádzať až od r. 1956.

VRBACKÝ, Andrej (1908 – 1974), prekladateľ, publicista, redaktor, patrila k zakladateľom agentúrneho spravodajstva na Slovensku, prekladal diela významných juhoslovenských autorov do slovenčiny.

WINKLER, Tomáš (1940), literárny historik, biograf, redaktor, v r. 1965 – 1968 bol riaditeľom Národnej knižnice Matice slovenskej, začiatkom normalizácie musel z Matice slovenskej odísť, vrátil sa až po r. 1989, pôsobil v redakcii Slovenských národných novín a Slovenských pohľadov.

ZELINOVÁ, Hana (1914 – 2004), spisovateľka, dramaticka, scenáristka, po r. 1948 bola vylúčená zo Zväzu slovenských spisovateľov, v r. 1962 – 1970 pracovala v redakcii časopisu Slniečko.

SKRATKY

č. – číslo

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

KNV – Krajský národný výbor

KSS – Komunistická strana Slovenska

KSSZ – Komunistická strana Sovietskeho zväzu

KŽ – Kultúrny život

LA SNK – Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

MS – Matica slovenská

MsNV – Mestský národný výbor

NZ ČSSR – Národné zhromaždenie Československej socialistickej republiky

ONV – Okresný národný výbor

OVHPL/VHPL – Odbor vodného hospodárstva, poľnohospodárstva a lesníctva

pseud. – pseudonym

PÚV KSČ – Predsedníctvo Ústredného výboru Komunistickej strany Československa

r. – rok/roku (roky/rokoch)

rkp. – rukopis

S KNV – Stredoslovenský krajský národný výbor

s. – súdruh (ss. – súdruhovia)

SAV – Slovenská akadémia vied

sign. – signatúra

SLF – Slovenský literárny fond

SNA – Slovenský národný archív

SNR – Slovenská národná rada

SP – Slovenské pohľady

SSS – Spolok slovenských spisovateľov

ÚV KSČ – Ústredný výbor Komunistickej strany Československa

ÚV KSS – Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska

VSS – Vydavateľstvo Slovenský spisovateľ

Zb. – Zbierka

ZDŠ – Základná deväťročná škola

ZSN – Zväz slovenských novinárov

ZSS – Zväz slovenských spisovateľov

ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík

POZNÁMKY

I. Zápisnica zo schôdzy rehabilitačnej komisie ZSS – 3. máj 1968

¹ Pri pravidelnom udeľovaní štátnych vyznamenaní k 1. máju udelil prezident republiky L. Svoboda v r. 1968 okrem iného čestný titul Hrdina ČSSR in memoriam V. Clementisovi, Rad Klementa Gottwalda G. Husákovi a L. Novomeskému a ďalšie vyznamenania obetiam vykonštruovaných procesov, ocenil tiež prácu a tvorbu viacerých kolektívov a jednotlivcov. Viac pozri Rady a štátne ceny k 1. máju, 1968, s. 1 a 7.

² V rámci personálnych opatrení vo viacerých slovenských periodikách bol na jar 1964 odvolaný aj šéfredaktor Kultúrneho života P. Števec. Viac pozri Londák – Sikora – Londáková, 2002, s. 310.

³ Odvolanie J. Špitza a C. Štítnického z funkcií v r. 1957 bolo trestom za otváranie Kultúrneho života kritickým názorom v r. 1956 a 1957. V marci 1957 boli predvolaní pred špeciálnu komisiu Byra ÚV KSS, z funkcií oficiálne odstúpili v júni 1957. Viac pozri Marušák, 2001, s. 40 – 54.

⁴ Aktív spisovateľov-komunistov sa uskutočnil 30. marca 1951 na podnet kultúrno-propagačného oddelenia ÚV KSS. V referáte J. Šefránka bola podrobená ideologickej kritike tvorba aj životný štýl uvedených spisovateľov a tiež M. Bakoša, v podobnom duchu prebehla aj následná diskusia tridsiatich šiestich zúčastnených spisovateľov. Aktív viedol M. Lajčiak, ktorý pred jeho uskutočnením tému otvoril na stránkach Kultúrneho života. Po aktíve na obvinenia nadviazal J. Špitza v prejave na plenárnom zasadnutí slovenských spisovateľov 15. mája 1951. Celá kampaň bola rozpracovaná záverom IX. zjazdu KSS (máj 1950) a PÚV KSC (február 1951) o protistraníckej činnosti príslušníkov skupiny DAV v duchu tézy o škodlivom vplyve L. Novomeského na ďalších slovenských spisovateľov. Viac pozri Petrik, 1990, s. 73 – 83; Drug, 2001, s. 35.

II. Zápisnica zo schôdzy rehabilitačnej komisie ZSS – 17. júl 1968

¹ Knižné vydavateľstvo Slovenský spisovateľ začalo fungovať v r. 1951, vzniklo ako účelové zariadenie ZSS, od začiatku sa venovalo najmä vydávaniu domácej a prekladovej literatúry 20. storočia, okrem toho vydávalo aj časopisy, ktoré patrili do právomoci ZSS (Kultúrny život, Slovenské pohľady, od r. 1956 Mladá tvorba a od r. 1967 Romboid), ako prvý zastával funkciu riaditeľa Š. Drocár (1951 – 1953), neskôr vydavateľstvo riadili P. Horov (1954 – 1963), C. Štítnický (1964 – 1967), v r. 1968 a 1969, keď svoju činnosť vykonávala rehabilitačná komisia ZSS, bol riaditeľom Š. Žáry.

² Súdnu rehabilitáciu upravoval Zákon o súdnej rehabilitácii č. 82/1968 Zb., ktorý prijal Národné zhromaždenie ČSSR 25. júna 1968 s účinnosťou od 1. augusta 1968. Zákon o mimosúdnej rehabilitácii sa pripravoval tiež, práce na ňom trvali až do februára 1969, ale žiadny jeho návrh neopustil vládu. Viac pozri Veber, 2010, s. 26.

³ Národné výbory boli orgány štátnej moci v krajoch, okresoch a obciach, podľa vtedajších zákonov mali zabezpečovať komplexný rozvoj spoločnosti, spravovali rozličné organizácie a zariadenia v oblasti školstva, zdravotníctva, sociálneho zabezpečenia, vnútornej správy a kultúry, pri plnení svojich úloh sa riadili všeobecne záväznými právnymi predpismi, uzneseniami vlády, ako aj smernicami ministerstiev, ktoré ako ústredné orgány štátnej správy zjednocovali ich činnosť, zložené boli z poslancov, ktorí sa volili na základe všeobecného volebného práva tajným hlasovaním, výbory spolupracovali s ostatnými štátnymi orgánmi vo svojich územných obvodoch pre dosiahnutie spoločných cieľov.

⁴ Cenzúra bola v ČSSR zrušená zákonom č. 84/1968 Zb., ktorým sa menil Zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a ostatných hromadných informačných prostriedkoch. V paragrafe 17, odsek 1 sa zaviedlo konštatovanie: „Cenzúra je neprípustná.“ Túto zmenu NZ ČSSR prijalo 26. júna 1968 s účinnosťou od 28. júna 1968. Rovnaké NZ ČSSR 13. septembra 1968 prijatím Zákona č. 127/1968 Zb. o niektorých prechodných opatreniach v oblasti tlače a ostatných hromadných informačných prostriedkoch cenzúru obnovilo s účinnosťou od 26. septembra 1968.

III. Priebežná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS I.

¹ V tomto znení správa vyšla v novembri 1968 ako súčasť interného zväzového spravodajcu Informácie ZSS, č. 2, s. 21 – 22.

² Slovenský literárny fond vznikol v r. 1954 na základe zákona o autorskom práve č. 115/1953, jeho hlavnou úlohou bolo finančne podporovať tvorivú činnosť v oblasti umeleckej a vedeckej spisby, neskôr začal podporovať aj tvorbu v oblasti prekladu či žurnalistiky; fond podporoval autorov rôznymi spôsobmi, išlo napr. o tvorivé štipendiá, štipendijné pobyty, sociálne podpory, odmeny či pôžičky, okrem toho im poskytoval aj zdravotnú starostlivosť, organizoval pre nich rozličné kurzy a pod.; na konci šesťdesiatych rokov vyšli s podporou fondu aj diela autorov, ktorými sa zaoberala rehabilitačná komisia ZSS, išlo napr. o román Vlna (1968) od J. Bodeneka, knihu reportáží Za siedmimi závorami (1968) od M. Ruppeldta či básnickú zbierku Parížske romance (1969) od E. B. Lukáča. Viac pozri Sokolová, 2005.

³ Táto suma bola v strojopise škrtnutá perom.

IV. Priebežná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS II.

¹ Táto správa sa uchovala v strojopise, ten je dnes uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine (LA SNK, sign. 126 AY 21).

² Táto veta bola k strojopisu dodatočne pripísaná rukou.

V. Odporúčanie rehabilitačnej komisie ZSS pre členskú komisiu ZSS

¹ Dokument zaraďujeme na toto miesto podľa jeho konceptov, ktoré sa zachovali v materiáloch členskej komisie ZSS a nesú hlavičku: Členská komisia ZSS – jeseň 1968 (SNA, fond ZSS, kartón č. 59, Členská komisia ZSS 1967 – 1989, fascikel Členská komisia 1967 – 1969). Jesenné zasadnutie členskej komisie sa podľa všetkého neuskutočnilo a návrhy počkali až na schôdze, ktoré prebehli vo februári 1969.

² Po rehabilitovaní vydal autor ešte niekoľko prozaických kníh, išlo napr. o novelu Dievča z Poľska (1972), romány Ohne nenávisti (1975) a Strmý vietor (1980) či zbierku krátky próz Krutosť a neha (1977). Za člena ZSS bol prijatý v prvom štvrtroku 1969.

³ Podrobnejšie údaje o M. Gacekovi uvádzame v poznámkach k ďalším dokumentom.

⁴ Niekoľko básní vyšlo autorovi knižne ešte v súkromnej tlači Naša Evička (1944), venoval ich pamiatke svojej predčasne zosnulej dcéry. Za člena ZSS bol prijatý v prvom štvrtroku 1969.

⁵ Tento výber vyšiel v r. 1970 pod názvom Šumeli veky.

⁶ Ide o nesprávny údaj, J. Hnitka bol členom Zväzu od r. 1949, vylúčili ho v r. 1950 z politických dôvodov, z rovnakých dôvodov musel odísť aj zo školstva. O svoju rehabilitáciu vrátane prijatia za člena ZSS sa usiloval do konca režimu, neúspešne. Rehabilitovaný bol až v r. 1990, zomrel 23. apríla 1992. Životopisnú knihu o J. Hnitkovi pod názvom Múrom proti hlave (2013) vydal Ján Čomaj.

⁷ Autor debutoval v r. 1949 románom Krížové štácie, v ďalších rokoch nemohol publikovať z politických dôvodov, jeho texty z tých čias zostali dodnes v rukopise, situácia sa pre neho zmenila k lepšiemu len na chvíľu v r. 1969, keď vydal úryvok zo svojho románu Toreadori, naplno sa do literatúry mohol vrátiť až po Nežnej revolúcii, v r. 1991 mu vyšla zbierka noviel Útek z rakvy, po jeho smrti vyšiel ešte výber Transfúzia (2003) a súbor troch románových noviel pod spoločným názvom Toreadori (2019).

⁸ Podrobnejšie údaje o J. Milovi uvádzame v poznámkach k ďalším dokumentom.

VI. Zápisnica zo schôdzky rehabilitačnej komisie ZSS – 25. február 1969

VII. Súhrnná správa o činnosti rehabilitačnej komisie ZSS

¹ Výraz „absencia“ v súvislosti s T. Fišom sa v skutočnosti viaže na jeho emigráciu, ku ktorej došlo ešte v r. 1968. Ani zápisnica Výboru ZSS zo schôdze 17. januára 1969, ktorá obsahuje uznesenie o doplnení rehabilitačnej komisie o M. Haľamovú a Š. Drugu, sa o tomto pozadí nezmieňuje.

² Previerky politickej a triednej spoľahlivosti v týchto inštitúciách viedli k personálnym zmenám na všetkých úrovniach. Pokiaľ ide o vydavateľstvo Slovenský spisovateľ, z funkcie zastupujúceho riaditeľa musel odísť

C. Štítnický, vedúci redaktori edícií M. Bartko a I. Kupec, odísť mali aj jednotliví redaktori, na jednotlivých úsekoch sa posilňovalo zastúpenie stránkov. Vynútené boli aj ideologicky motivované úpravy edičného plánu na r. 1960. Viac pozri Marušiak, 2001, s. 96 – 100.

³ Postih týchto spisovateľov sa obmedzil na stratu funkcií a pracovných miest. Napr. M. Chorváth prišiel o pozíciu predsedu ZSS a ďalšie funkcie, ale smel pôsobiť na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Vo väzení sa na krátky čas ocitol M. Bakoš, udialo sa tak však na základe iného vykonštruovaného obvinenia ekonomickej povahy. Uskutočnenie aktív a svoju rolu pri jeho usporiadaní podrobili kritike na prelome r. 1951 a 1952 aj sami jeho aktéri, M. Lajčiak a J. Špitzer. Viac pozri Petřík, 1990, s. 83 – 84; Drug, 2001, s. 35.

⁴ Návrat týchto autorov sa uskutočnil prostredníctvom reedícií ich starších diel, nové diela začali knižne vydávať až o niekoľko rokov neskôr (napr. v r. 1958 vyšla básnická zbierka J. Smreka *Obraz sveta* či novela L. Ondrejova *Šibeničné pole*), časť ich tvorby zostala v rukopise ešte dlhšie, príkladom toho sú Smrekove protirežimové básne zo začiatku päť desiatych rokov, tie vyšli až r. 1993 v knihe *Proti noci*.

⁵ Vydáním Urbanovho románu *Zhasnuté svetlá* (1957), ktorý mal byť prozaickým návratom do verejného publikačného okruhu, sa zaoberali najvyššie straníckej orgány, konkrétne Byro ÚV KSS a Politické byro ÚV KSC. Prostredníctvom románu, ktorého dej bol zasadený do obdobia zániku ČSR a vzniku Slovenskej republiky, ako aj cez publicistiku sa mal autor dištancovať od vojnového režimu a svojich vtedajších postojov a aktivít a vyjadriť súhlas so súčasnou kultúrnou politikou (viac pozri Marušiak, 2001, s. 76 – 77; tiež memoáre M. Urbana Sloboda nie je špás, 1995, s. 71 – 79). V šesťdesiatych rokoch vyšli v reedíciách Urbanov román *Živý bič* (1963, 1965) a novely *Výkriky bez ozveny* (1965), ako aj nový román *Kto seje vietor* (1964).

⁶ Tento zjazd sa konal od 14. do 26. februára 1956 v Moskve, odznel na ňom aj povestný referát prvého tajomníka ÚV KSSZ N. Chruščova, v ktorom podrobil kritike diktátorské praktiky svojho predchodcu J. V. Stalina a odsúdil kult jeho osobnosti, po zjazde sa urýchlil proces destalinizácie v Sovietskom zväze i v ďalších krajinách tzv. východného bloku vrátane Československa.

⁷ V druhej polovici päťdesiatych rokov V. Beniak a E. B. Lukáč ešte nemohli publikovať vlastnú tvorbu, v tom čase vydávali len preklady, obaja prekladali zväčša diela maďarskej literatúry; situácia sa pre nich výraznejšie zlepšila až v šesťdesiatych rokoch, popri reedíciách svojich starších diel začali vydávať aj novú tvorbu, v prípade V. Beniaka išlo napr. o knihy *Hrachor* (1967) či *Plačúci amor* (1969), u E. B. Lukáča to boli knihy ako *Hudba domova* (1965) či *Óda na poslednú a prvú* (1967).

⁸ Po r. 1948 boli davisti z politických dôvodov perzekvovaní, čelili najmä obvineniam z buržoázneho nacionalizmu, niektorí z nich skončili vo väzení (L. Novomeský a D. Okáli), najprísnejší trest postihol V. Clementisa, ktorý bol v r. 1952 odsúdený na smrť a popravený; prvé pokusy o rehabilitáciu davistickej generácie sa uskutočnili v r. 1956 na II. zjazde Zväzu československých spisovateľov a na konferencii Zväzu slovenských spisovateľov, výraznejšie zmeny však nastali až začiatkom šesťdesiatych rokov, prelomový bol zvlášť r. 1963, keď sa začal odkaz davistov objektívne prehodnocovať a došlo aj k ich občianskej rehabilitácii; v ďalších rokoch tento trend pokračoval: v r. 1964 bola aktivitám davistov venovaná vedecká konferencia, v r. 1965 vyšli reedície pôvodných čísiel časopisu DAV, publikované boli tiež monografie DAV a davisti od Š. Druga a Davisti v revolučnom hnutí od V. Plevzu, v r. 1966 vyšla kniha J. Roznera *Davisté a jejich doba* atď.

⁹ O katolíckej moderne sa začalo po dlhej odmlke hovoriť v polovici šesťdesiatych rokov, impulz k tomu dali niekoľkí literárni historici a kritici, významný bol z tohto hľadiska napr. článok T. Winklera *O zabudnutých básnikoch* z r. 1966, v ktorom detailnejšie predstavil tvorbu R. Dilonga, J. Harantu, P. G. Hlbinu či M. Šprince (Winkler, 1966; ďalej Kútnik, 1966 a i.); i vďaka takýmto počínom mohli už v ďalších rokoch vyjsť nové diela J. Harantu, P. G. Hlbinu, J. Motulka či J. Silana, hoci išlo len o časť z toho, čo dovtedy napísali; počas normalizačného obdobia sa katolícka moderna opätovne nemohla pripomínať, autori žijúci na Slovensku boli znova postihnutí publikačným zákazom.

¹⁰ V r. 1945 pre obavy z povojnového politického usporiadania emigrovali zo Slovenska viacerí spisovatelia, napr. J. Dačík, R. Dilong, K. K. Geraldini, J. C. Hronský, M. Jusková, J. Okál, K. Strmeň, M. Šprinc a i. Prvé roky exilu väčšina z nich prežila v Taliansku, niektorí potom odišli do Argentíny (R. Dilong, J. C. Hronský, J. Okál a i.) či Spojených štátov amerických (K. Strmeň, M. Šprinc). Niekoľko ďalších spisovateľov emigrovalo zo Slovenska po r. 1948 (P. H. Jurina, G. Zvonický, A. Žarnov a i.). Viac pozri Cabadaj, 2002.

¹¹ Reedície starších diel J. C. Hronského začali na Slovensku vychádzať v druhej polovici šesťdesiatych rokov, ako prvý vyšiel jeho román *Jozef Mak* (1966), potom nasledovali ďalšie diela: *Chlieb* (1967), *Budkáčik* a *Dubkáčik* (1967), *Smelý Zajko*, *Brondove rozprávky* (1968), *Pisár Gráč* (1969), *Sedem srdc* (1969) a i.; počas komunistického režimu nemohol vyjsť autorov posledný román *Svet na Trasovisku*, dôvodom bol

negatívny obraz Slovenského národného povstania, autor ho pôvodne vydal v Spojených štátoch amerických r. 1960, na Slovensku bol publikovaný až r. 1991.

¹² Záverečná správa počítala s tým, že na polovicu marca 1969 bol plánovaný celoštátny zjazd spisovateľov, po ktorom mali v zmysle federalizačných zámerov nasledovať ustanovujúce zjazdy národných zväzov. Tri dni po vyhotovení záverečnej správy rehabilitačnej komisie Výbor ZSS vzal na vedomie návrh českých spisovateľov, aby sa zjazdová procedúra odložila na apríl. Po ďalších odkladoch sa národné zjazdy ustanovili až v lete, 1. zjazd ZSS prebehol 11. júna 1969. Viac pozri Drug, 1992, s. 341.

¹³ Tlačovú besedu zvolalo Predsedníctvo ZSS, vystúpili na nej úradujúci predseda Zväzu I. Kupec a úradujúci podpredseda L. Ťažký. Ťažiskovými témami, o ktorých informovala aj denná tlač, boli snahy aktuálneho vedenia ZSS zabezpečiť vydávanie zväzového časopisu Literárny život a príprava federalizácie ZČSS. Pozri napr. článok Literárny život na ceste v denníku Práca (1969).

VIII. Zhrnutie výsledkov schôdzok členskej komisie ZSS z 18. a 26. februára 1969 vo vzťahu k návrhom rehabilitačnej komisie ZSS

¹ Slovo resumé bolo k strojopisu dopísané rukou.

IX. Posudky vypracované pre členskú komisiu ZSS

¹ Posudky zrejme vznikli ešte v druhej polovici r. 1968 počas príprav na plánované zasadnutie členskej komisie, ktoré sa však neuskutočnilo.

a) Mikuláš Gacek

¹ Po r. 1989 V. Petřík reflektoval Gacekovu denníkovú a spomienkovú tvorbu v štúdiách Denníky a spomienky Mikuláša Gacka a Valentína Beniak v denníkoch Mikuláša Gacka, ktoré knižne vyšli v súbore Desafročie nádejí a pochybností. Viac pozri Petřík, 2000.

² M. Gacek zastával funkciu podpredsedu Spolku slovenských spisovateľov.

³ Okolnosti rehabilitácie, znenie rehabilitačného rozhodnutia Najvyššieho súdu ZSSR a neúspešné kroky, ktoré M. Gacek podnikal v záujme adekvátneho odškodnenia, uvádza Zelinová Gaceková, 2017, s. 180 – 187. Oficiálnu reakciu ZSS na Gacekovu rehabilitáciu Najvyšším súdom ZSSR obsahuje doslov Zory Kramerovej, rod. Gacekovej ku knihe Gacek, 1995, s. 89 – 90.

⁴ M. Gacek bol od r. 1939 vedúci kultúrneho oddelenia na ministerstve obrany, na slovenskom veľvyslanectve v Moskve pracoval v r. 1940 – 1941, pôsobil ako tlačový a kultúrny atašé, na Ministerstve zahraničných vecí v Bratislave bol zamestnaný v r. 1941 – 1945.

⁵ Ide o preklep, knihy vyšla v r. 1936.

⁶ Matica slovenská v r. 2015 vydala druhé vydanie tejto knihy.

⁷ M. Gacek preložil z ruštiny do slovenčiny prozaické a dramatické diela S. T. Aksakova, I. A. Bunina, A. P. Čechova, N. V. Gogoľa, A. Kuprina, I. S. Turgeneva a mnohých iných.

⁸ Ku Gacekovmu návratu na Slovensko a snahám, ako mu profesionálne pomôcť už v päťdesiatych rokoch, uvádza viaceré informácie Kupec, 1999, s. 94 – 95.

⁹ Redaktorom tohto zborníka bol spolu s A. Matuškom práve V. Petřík.

¹⁰ V. Petřík sa pomýlil, úryvky z práce vyšli v Slovenských pohľadoch. Viac pozri Gacek, 1966.

¹¹ Spomienková esej Rovesník vyšla samostatne až r. 1995. Viac pozri Gacek, 1995.

¹² Gacekove denníky z gulagu doteraz knižne nevyšli, ukážky z nich boli publikované časopisecky. Viac pozri Gacek, 1991, 1992.

¹³ Rozsah a skladbu zápiskov, ktoré sa v poslednom období svojho života podujal M. Gacek usporiadať, približuje rozhovor, za Gacekovho života posledný, ktorý s ním spravil J. Poliak v novembri 1970. M. Gacek zomrel 22. januára 1971. Interview vyšlo až po novembri 1989 pod názvom Návrat z anabázy v Literárnom týždenníku. Viac pozri Gacek – Poliak, 1992.

¹⁴ Preradenie M. Gacka z člena prekladateľskej sekcie ZSS na člena ZSS sa uskutočnilo v prvom štvrtroku 1969.

¹⁵ K publikovaniu Gacekových prác došlo až po r. 1989, aj to len sčasti. K dispozícii sú autorove denníkové zápisky z r. 1937 – 1944 (Gacek, 1996), úryvky z jeho zápiskov a korešpondencie z rôznych období sú tiež súčasťou publikácie Zelinová Gaceková, 2017; nepublikovaný ostal napr. Gacekov preklad Štúrovho spisu Slovanstvo a svet budúcnosti.

¹⁶ Ku Gacekovým problémom napr. vo veci dôchodku pozri Zelinová Gaceková, 2017, s. 152 – 154, 162 – 164.

b) Vladimír Rolko

¹ V. Rolko uverejňoval svoje básne v Eláne, Slovenských pohľadoch, Tvorbe a i.

² Ako evanjelický kňaz pôsobil v r. 1926 – 1945 na Liptove, konkrétne v Liptovskom Petre, v tejto obci je aj pochovaný.

³ Išlo napr. o články písané pre Cirkevné listy. Viac pozri Rolko, 1939a, 1939b a i.

⁴ Rolkovým vzťahom k ideológii Slovenskej republiky sa zaoberá Szabó, 2019.

c) M. J. Milov

¹ Michal Ján Milov napísal štyri básnické zbierky, K. Rosenbaum v posudku opomenul jeho zbierku „družstevných básní“ Jednotou k sile z r. 1947; okrem toho autor zaradil niekoľko svojich básní aj do knihy Mladé kroky (1941), v nej uverejnil ešte úvahy a divadelné hry.

² Viac pozri v časti Odporúčanie rehabilitačnej komisie ZSS pre členskú komisiu ZSS.

³ Písal pre periodiká ako Slovenské poľnohospodárstvo, Včelár a i.

⁴ Po vysvätení za rímskokatolíckeho kňaza r. 1937 pôsobil ako kaplán v Považskej Bystrici a Trenčíne, od r. 1940 pracoval ako úradník v poľnohospodárskych a družstevných podnikoch.

⁵ Pozri m. ch., 1938.

⁶ Správne vročenie zbierky je 1940.

⁷ Rosenbaumova recenzia vyšla pod pseudonymom K. Kvet (1940).

⁸ M. J. Milov tvoril aj počas komunistického režimu, jeho poézia nebola knižne vydaná dodnes, Milovov predfebruárový básnický profil je súčasťou monografie Pašteka, 2002, s. 234 – 237, pozri aj Brunclíková, 2006.

X. Výber z korešpondencie

a) List 1

¹ Viac pozri Gacek, Mikuláš – Zväz slovenských spisovateľov, LA SNK, sign. 115 M 34.

² Okolnosti prípadu uvádza Zelinová Gaceková, 2017, s. 179 – 180; spomínajú sa tiež v doslove Zory Kramerovej, rod. Gacekovej k vydaniu knihy Rovesník z r. 1995 (Gacek, 1995, od s. 86).

LITERATÚRA

BRUNCLÍKOVÁ, Beáta. 2006. *Aspekty tematických východísk poézie M. J. Milova* [rigorózna práca]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006.

CABADAJ, Peter. 2002. *Slovenský literárny exil 1939 – 1990*. Martin: Matica slovenská, 2002. ISBN 80-7090-647-2.

DRUG, Štefan. 1992. Z literárneho života v „krízových“ rokoch. 2. časť. *Slovenská literatúra*, 1992, roč. 39, č. 4, s. 324 – 343. ISSN 0037-6973.

DRUG, Štefan. 2001. Premeny umeleckého života po roku 1948. In: DRUG, Štefan (ed.). *Umenie v službách totality*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2001, s. 17 – 38. ISBN 80-88746-13-2.

GACEK, Mikuláš – POLIAK, Ján. 1992. Návrat z anabázy. *Literárny týždenník*, 1992, roč. 5, č. 9, s. 6. ISSN 0862-5999.

GACEK, Mikuláš. 1966. Rovesník. *Slovenské pohľady*, 1966, roč. 82, č. 2, s. 60 – 70.

- GACEK, Mikuláš. 1991. Etapy klúčov (1945 – 1955). Spomienky a korešpondencia zo sovietskych koncentračných táborov. *Tvorba T*, 1991, roč. 1, č. 3, s. 25 – 27, č. 4, s. 23 – 26, č. 5, s. 20 – 23. ISSN 1336-2526.
- GACEK, Mikuláš. 1992. Len chvíľu ešte nepadnúť. *Literárny týždenník*, 1992, roč. 5, č. 1-2, s. 6 – 7. ISSN 0862-5999.
- GACEK, Mikuláš. 1995. *Rovesník*. Dolný Kubín: Peter Huba, 1995. ISBN 80-88803-01-2.
- GACEK, Mikuláš. 1996. *Surová býva vše pravda života... Denníkové zápisky z rokov 1937 – 1944*. Dolný Kubín: Peter Huba, 1996. ISBN 80-88803-03-9.
- K. Kvet [ROSENBAUM, Karol]. Básne altruistické. *Slovenská politika*, roč. 21, 1940, č. 158, s. 3.
- KUPEC, Ivan. 1999. *Denník*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1999. ISBN 80-220-1020-0.
- KÚTNIK, Jozef. 1966. Marginálie k poézii Janka Silana. *Slovenské pohľady*, 1966, roč. 82, č. 12, s. 37 – 39.
- Literárny život na ceste. *Práca*, 1969, roč. 24, č. 36, s. 1 – 2.
- LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena. 2002. *Predjarie*. Bratislava: Veda, 2002. ISBN 80-224-0707-0.
- m. ch. [CHORVÁTH, Michal]. Pozoruhodný debut. *Slovenský hlas*, 1938, roč. 1, č. 176, s. 9.
- MARUŠIAK, Juraj. 2001. *Slovenská literatúra a moc v druhej polovici päťdesiatych rokov*. Brno: Prius, 2001. ISBN 80-902995-1-2.
- MIKULA, Valér a kol. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005. ISBN 80-7149-801-7.
- PAŠTEKA, Július. 2002. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Lúč, 2002. ISBN 80-7114-370-7.
- PETRÍK, Vladimír. 1990. *Proces a tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. ISBN 80-220-0152-X.
- PETRÍK, Vladimír. 2000. *Desaťročie nádejí a pochybností*. Bratislava: Kalligram, 2000. ISBN 80-7149-328-7.
- Rady a štátne ceny k 1. máju. *Smena*, 1968, roč. 20, č. 119, s. 1 a 7.
- ROLKO, Vladimír. 1939a. K evanjelikom, intelektuálom. *Cirkevné listy*, 1939, roč. 53, č. 19, s. 376 – 378.
- ROLKO, Vladimír. 1939b. Nemeckým bratom. *Cirkevné listy*, 1939, roč. 53, č. 13, s. 252 – 254.
- ROSENBAUM, Karol a kol. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 1. zv. A – O. Bratislava: Obzor, 1984.
- ROSENBAUM, Karol a kol. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 2. zv. P – Ž. Bratislava: Obzor, 1984.
- SOKOLOVÁ, Eva. 2005. *50 rokov činnosti Literárneho fondu. 1954 – 2004*. Bratislava: AnaPress, 2005. ISBN 80-89137-16-4.
- SZABÓ, Miloslav. 2019. *Klérofašisti. Slovenskí kňazi a pokúšenie radikálnej politiky (1935 – 1945)*. Bratislava: Slovart, 2019. ISBN 978-80-556-3902-4.
- URBAN, Milo. 1995. *Sloboda nie je špás*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1995. ISBN 80-220-0651-3.
- VEBER, Václav. 2010. O rehabilitáciach a o tom, čo s nimi souvisí. *Securitas imperii*, 2010, roč. 11, č. 16, s. 10 – 29. ISSN 1804-1612.
- WINKLER, Tomáš. 1966. O zabudnutých básnikoch. *Slovenské pohľady*, 1966, roč. 82, č. 8, s. 83 – 91.
- ZELINOVÁ GACEKOVÁ, Milota. 2017. *Mikuláš Gacek. Päť osudových návratov*. Martin: Matica slovenská, 2017. ISBN 978-80-8128-192-1.

Edičná poznámka

Jadro uverejnených dokumentov pochádza z fascikla Rehabilitácie, ktorý je uložený v Slovenskom národnom archíve Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v Bratislave vo fonde Zväzu slovenských spisovateľov, kartón 65. Z predmetného fascikla neuverejňujeme len jeden rukopisný menoslov (nesúvisí priamo s rehabilitačnou problematikou) a tri listy (list J. Pohronského predsedníctvu ZSS, list ZSS adresovaný J. Pohronskému a list ZSS adresovaný

J. Milovi) – tieto sme vynechali pre ich zlomkovitú povahu. Materiály dopĺňame o dokumentáciu z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine: Správa o práci a doterajšej činnosti rehabilitačnej komisie ZSS (Lukáč – člen komisie), LA SNK, sign. 126 AY 21; Gacek, Mikuláš – Zväz slovenských spisovateľov, LA SNK, sign. 115 M 34; Zväz slovenských spisovateľov – Gacek, Mikuláš, LA SNK, sign. 115 M 17. Pri prepise textov sme podľa dnešného pravopisu upravili písanie hlások, skratiek, kvantity a interpunkcie. Opravovali sme tiež ojedinelé gramatické chyby. Nijako sme nezasahovali do lexikálnej a syntaktickej roviny. Pokiaľ uvádzame na pravú mieru faktografické chyby, robíme tak v poznámkach.

.....

Doc. Mgr. Jaroslav Šrank, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
srank@fedu.uniba.sk

PhDr. Dušan Teplan, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovenská republika
dteplan@ukf.sk